

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Karistusõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Sergei Levotšski

**Varavastased süüteod Tallinna kesklinnas ja 15.03.2007. aastal jõustunud
karistusseadustiku muudatus**

Magistritöö

Juhendaja: prof. J. Saar

Sisukord

Sissejuhatus	3
I. Uuringu teoreetiline taust	7
1.1. Kriminaalse käitumise põhjused	7
1.2. Kurjategija motivatsioon	11
1.3. Ratsionaalse valiku teooria	14
1.3.1. Rutiinse tegevuse (aktiivsuse) ja kriminaalse võimaluse teooria	22
1.4. Karistus	24
II. Karistusseadustiku muudatus 15.03.2007. aastal ja vähemohtlike varavastaste süütegude toimepanek Tallinna keskklinnas	28
2.1. Karistusseadustiku tõlgendus vähemohtlike varavastaste süütegude osas enne 15.03.2007. aastat ja Riigikohtu praktika	28
2.2. Andmed vähemohtlike varavastaste süütegude toimepanemise kohta Tallinna keskklinnas enne 15.03.2007. aastat	32
2.3. Karistusseadustiku muudatus 15.03.2007. aastal vähemohtlike varavastaste süütegude osas	34
2.4. Vähemohtlike varavastaste süütegude toimepanemine Tallinna keskklinnas märtsis-detsembris 2007. aastal	40
2.5. Varavastaste süütegude toimepanemine Tallinna keskklinnas märtsis-detsembris 2007. aastal	46
III. Kauplusevargusi toimepannud isikud Tallinna keskklinnas	50
3.1. Varavastaseid süütegusid toimepannud isikute üldiseloomustus	50
3.2. Kauplusevaraste üldiseloomustus	53
3.3. Õigusvastase käitumise muutumise tendentsid Tallinna keskklinnas	56
Kokkuvõte	60
Resüme	63
Kirjandus	66
Õigusaktid	69
Kohtulahendid	70
Lühendid	71

Sissejuhatus

01.09.2002. aastal jõustus uus karistusseadustik (RT I 2001,61,364), mille §-s 218 sätestati, et esmakordse, alla 1000 eesti kroonise kahju põhjustanud varavastase süüteo eest, välja arvatud röövimine ja väljapressimine, karistatakse väärteokorras rahatrahvi või arestiga. Teistkordse samalaadse süüteo toimepanek pidi tooma kaasa karistuse kriminaalkorras.

Praktikas see tähendas, et kui isik üritas varastada alla 1000 eesti krooni väärtusega asja, siis alustati väärteomenetlust ning karistus piirdus rahatrahviga, mis määrati isikule piirkondlikus politseiosakonnas. Kui isik üritas varastada asja teistkordselt, siis käsitleti juhtunut kriminaalasjana ning isiku tegevust kvalifitseeriti varavastase süüteona. Katse varastada asja väärtusega 10 eesti krooni võis teoreetiliselt jõuda kohtulahendini. Juba 2003. aastal tuvastas Riigikontroll, et kauplusevargused, auto joobes juhtimine - moodustasid ca 15-20 % kõikidest süütegudest. Ehki nende puhul on kahju väike, süü tõendatud ja süüdlane kinni peetud, kestis kriminaalmenetlus ikkagi vähemalt 15 ööpäeva ning koostati vähemalt 25-leheküljeline toimik. Igas kriminaalasjas viidi läbi ülekuulamisi, mille tulemusena valmis ülekuulamisprotokoll. Sageli olid need väga pikad, sisaldades hulgaliselt vähetähtsaid detaile. Süvenemine sellistesse sisutühjadesse protokollidesse kulutas hiljem palju prokuröride, kohtunike ja kaitsjate aega. Samuti lisati kriminaalasja toimikutesse liigseid dokumente. Justiitsministeeriumi analüütikud märkisid 2005. aastal ülaltoodud asjaoludega seoses kriminaalmenetluse ökonoomsuse probleeme.

Riigikontroll tegi ettepaneku lahendada olukorda ning märkis, et sellega on võimalik kokku hoida vähemalt 7 miljoni eesti krooni väärtuses töoaega ja ressursse. Teiselt poolt iga aastaga tekitati kauplusevargustega ettevõtetele maailmas üha suuremaid kahjusid. Jaekaubandusvarguste (*European Retail Theft barometer*) baromeetri andmetel ulatus 2005. aastal Eestis kauplusevaraste saak 570 miljoni eesti kroonini ning 2006. aastal see number oli 640 miljonit eesti krooni (Paimets 2007: 3).

Õiguskantsler, justiits- ja siseminister olid Riigikontrolli ettepanekutega üldiselt nõus. Ettepanekute elluviimiseks lubati teha muudatusi kriminaalseadustesse (http://www.riigikontroll.ee/fake_index.php?lang=et&uri=%2Fpressiteade.php%3Fnr%3D261%26lang%3Det).

Selle tulemusena jõustus 15.03.2007. aastal karistusseadustiku seadusemuudatus (RT I 2007, 13,69) ning kohtule anti õigus kohaldada alternatiivse karistusliigina ka rahalist karistust,

samuti kõrvaldas see seadus olukorra, kus teistkordset pisivargust (summa ei ületa 20 miinimumpäevamäära ehk 1000 eesti krooni) menetletakse kuriteona. Väheväärtusliku asja vargused lahendatakse väärteomenetluse käigus.

Nüüdseks on seadusemuudatus kehtinud enam kui 9 kuud. Selle lühikese aja vältel on esile kerkinud mitmeid probleeme, mida seaduseandja ei ole ette näinud. Eesti oludes suurenes mitmekordselt kauplusevarguste arv. Samal ajal on langenud teiste varavastaste süütegude arv. Isikud, kes panid toime vargusi korteritest, asutustest või autodest, tegutsevad nüüd ka kauplustes. Nende isikute jaoks muutus tähtsaks asjaolu, et varastatud eseme väärtus ei tohi ületada 1000 eesti krooni. Juhul kui see nii on, siis karistus piirdub rahatrahvi või arestiga. Isikud kalkuleerivad riske ning lähtudes sellest muudavad oma õigusvastast käitumist.

Töö põhiline hüpotees seisneb selles, et koos karistusseadustiku muudatusega toimusid olulised muutused kurjategijate õigusvastases käitumises, mis seisnesid varasemast sagedamini alla 1000 kroonise kahju põhjustanud varguste toimepanemises. Kurjategijad kohanesid tekkinud seadusemuudatusega ja avastasid enda jaoks uue soodsa võimaluse raha teenimiseks. Tulemuseks kujunes olukord, kus kuritegevuse tase statistika järgi näitas küll langustendentsi, kuid reaalne turvalisus halvenes.

Töö autor käsitleb Tallinna kesklinna, kus ta on viie aasta jooksul jälginud ning uurinud varavastast kuritegevust ning kogunud empiirilist materjali. Oma igapäevases teenistuses kriminaalpolitseis on autor regulaarselt kokku puutunud vargusi toime pannud isikutega. Paljude on Tallinna kesklinnas aktiivselt tegelevate varastega vesteldud, tehtud märkmeid, vaadeldud nende tegevust. Need inimesed võisid varjata asjaolusid, mis puudutavad nendega seotud sündmust, kuid samas nad rääkisid paljudest asjadest, mis on iseloomulikud varastele. Teenistuse tõttu on mõnede isikutega põhjalikumalt suheldud. Aja jooksul tekkis nõnda terviklik ülevaade varavastasest kuritegevusest Tallinna kesklinnas.

01.01.2006. aasta seisuga elas Tallinna kesklinnas 46180 inimest, mis moodustab enam kui 11% kogu Tallinna elanikkonnast (Tallinna linnavalitsuse teabekogumik 2005: 11). Tallinna kesklinn koosneb ajalooliselt vanalinnast ja seda ümbritsevast 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul rajatud eeslinnadest. Siin paikneb enamuse Tallinna (ja Eesti) riigi- ja kultuuriasutusi. Töökohti on kesklinnas tunduvalt rohkem kui elanikke (Tallinna linnavalitsuse teabekogumik 1996: 76). Tallinna kesklinna on koondunud suuremad kaubanduskeskused, samas tegutsevad ka suurte firmade toidukauplused ning mitukümmend muud erinevat kauplust.

Tallinna kesklinna territooriumil asuvad vaatamisväärsused, mis pakkuvad huvi välisturistidele. Turistid on domineerivaks vanalinna tänavapildis ning hoiavad Tallinna kesklinna ärkvel, mõjutades oluliselt ka selle arengut. Erinevate inimeste ja tegevuste kohtumispaigaks on kujunemas Viru keskus, mis omandab aina olulisemat rolli paljude inimeste, eelkõige noorte igapäevaelus (http://www.tlu.ee/konverents/2005esak/tekstid/Silm_Ahas.doc).

Erinevate asutuste, firmade, kaubanduskeskuste kontsentratsioon meelitavad Tallinna kesklinna isikuid, kes teenivad vargustega. Suured rahvamassid ja kiire elutempo soodustavad pisivarguste levikut.

Töö uurimiseesmärkideks oli analüüsida seadusemuudatuse väljendumist Tallinna keskkonnas ajavahemikul alates märtsist kuni detsembrini 2007. aastal, et uurida, kuidas on uus karistuskord mõjutanud kurjategijaid ning nende õigusvastast käitumist, ning missugused on ilmnunud negatiivsed ja positiivsed tagajärjed. Samuti tuuakse välja, kuidas väljendub seadusemuudatus praktilises elus, vaadeldakse kauplusevaraste ning teiste varavastaseid süütegusid toimepannud isikute igapäevaelu ning muutusi nende õigusvastases käitumises.

Töö kirjutamisel kasutati põhiallikatenä eesti, vene ja inglisekeelset erialast kirjandust, samuti Politseiameti statistilisi andmeid. Tähtis koht allikate seas on ka Riigikohtu lahenditel. Eesmärkidest ning valitud allikatest tulenevalt kasutati töö kirjutamisel loogilise analüüsi ja statistilise analüüsi meetodit.

Käesolev töö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses, teoreetilises peatükis keskendutakse kurjategijate poolt otsuste vastuvõtmisele, mis määrab, kas kuritegu pannakse toime või mitte. Teises peatükis käsitletakse karistusseadustiku muudatust vähemohtlike varavastaste süütegude osas, mis võeti vastu 15.03.2007. aastal ning analüüsitakse statistilisi andmeid varavastaste ning vähemohtlike varavastaste süütegude kohta Tallinna keskkonnas ajavahemikul märts-detsember 2007. aastal. Kolmandas peatükis vaadeldakse kauplusevargusi toimepannud isikute tegevust Tallinna keskkonnas, tekkivaid tendentse kurjategijate õigusvastases käitumises ning analüüsitakse praktilisi tulemusi, mis on toonud endaga kaasa seadusemuudatus vähemohtlike varavastaste süütegude osas.

Töö kokkuvõttes osas tehakse järeldusi puutuvalt karistusseadustiku muudatuse väljendusviisi rakendamise praktikasse, selle mõjudesse kurjategijate õigusvastasele käitumisele, tehakse ettepanek kehtiva õigusliku regulatsiooni täiustamiseks.

I. Peatükk. Uuringu teoreetiline taust

Käesolevas peatükis argumenteeritakse teoreetiliselt, mis põhjustel tekkisid uued tendentsid varavastaseid süütegusid toimepannud isikute õigusvastases käitumises Tallinna kesklinnas seoses 15.03.2007. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatusega. Lähemalt vaadeldakse ratsionaalse valiku teooriat, kuna selle abil saab teoreetiliselt põhjendada uute tendentside tekkimist.

1.1. Kriminaalse käitumise põhjused

Mis eristab kriminaalset käitumist mittekriminaalsest käitumisest? Selget piiri kuriteo ja mittekuriteo, kriminaalse ja mittekriminaalse käitumise vahele on raske tõmmata. Kuritegu on keeruline ja mitmemõõtmeline nähtus ja kriminaalsus pole mitte ainult teo omadus vaid ümbritseva ühiskonna poolt antud hinnang teole ja ka inimese käitumisele (Raska 2002: 84). Kuritegu või kuritegelikkust saab defineerida üksnes teatud kultuuri- ja ühiskonnasuhetes. Mõistagi on osa norme inimeste sotsiaalse koosseolu jaoks sedavõrd olulised, et nende kaitsmine on konkreetsest ühiskondlikust foonist suhteliselt sõltumatu, teine osa kriminaalõiguslikult tagatavaid norme seondub aga konkreetse sootsiumi tingimustega märksa vahetumalt.

Selleks, et välja selgitada kriminaalse käitumise põhjused, tuleks alustada küsimusega miks üldse inimesed sooritavad kuritegusid. Küsimust, miks inimesed kuritegusid sooritavad on juba aastasadu uurinud kriminoloogid, psühholoogid ja sotsioloogid, kuid kahjuks puudub tänase päevani sellele küsimusele selge vastus. Tavainimesega sel teemal vesteldes kuuleb mitmeid subjektiivseid arvamusi, mis kõik paraku suuremal või vähemal määral on mõjutatud meedia poolt.

Reaalelus siiski ei ole ühest seletust kriminaalsele käitumisele. Tihti otsitakse ühte kausaalset tegurit, mis mõjutab osa inimesi ja muudab nemad kurjategijateks ja selline lähenemine osutub tihti vigaseks ja on liialt primitiivne. Vigane on lähenemine, mis kategoriseerib isiku, soovides seletada isiku käitumist läbi selle klassifikatsiooni, et ühes kategoorias koos olevad isikud käituvad ühte moodi ja teatud põhjusel.

Teiste hulgas on üüritanud kriminaalset käitumist seletada psühhiaatrid Samuel Yochelson ja Stanton Samenow, kes juhtisid pikki aastaid kurjategijate uurimise programmi Saint Elizabeth haiglas Washingtonis. Nad vastandasid oma käsitluse populaarsetele psühholoogilistele ja sotsioloogilistele kriminaalse käitumise käsitlustele. Peamine idee nende teoorias oli, et kurjategija lihtsalt mõtleb ja tajub maailma teistmoodi kui seadusekuulekas enamus ühiskonnas. See eriline mõtlemise protsess, mida tähistati terminiga “mõtlemisvead”, viibki kokkuvõttes hälbiva käitumise ja kriminaalse käitumise kujunemiseni. Mõtlemisvigade maailm on kõikehaarav.

Yochelsoni ja Samenow põhiline etteheide varasematele kriminaalse käitumise käsitlustele oli, et need püüaksid nagu põhjendada ja vabandada seda, miks osast indiviididest kujunevad kurjategijad. Niisuguseid konstruktsioone tähistasid autorid terminiga “kriminaalse käitumise kohta käivad müüdid”. Kurjategija ei ole mitte ebasoodsate asjaolude ohver, vaid teatav osa indiviididest “valib kurjategijaks olemise võimaluse”. Nii näiteks ei pidanud Samenow tegelikkusele vastavaks psühhoanalüütilist käsitlust, mille järgi süütegusid pannakse toime alateadlike tungide ja motiivide mõjul. Kriminoloogias on näidatud, et kurjategija valik võib tõepoolest olla paljuski ratsionaalne, sest reaalselt võib niisuguste parameetritega (haridus, kasvukeskkond jne), mis iseloomustavad kurjategijat, sattuda üksnes madalasse ühiskonnakihti (Saar 2007: 156).

Autorid väidavad, et kurjategijatel on normaalne psüühika. Töötades aastaid kurjategijatega, jõudsid nad järeldusele, et eksisteerib teatav kindel isiksusetüüp, mida võib määratleda kui kuritegelikku, kriminaalset. Esialgselt õnnestus neil kirjeldada 52 mõtlemisviga, millest mõned iseloomulikumad olid järgmised:

- 1) krooniline valetamine;
- 2) teiste inimeste varale kui enda omale vaatamine;
- 3) järeleandmatu, pidurdamatu optimism;
- 4) suur sisemine energia;
- 5) ülekohtu või solvangu kartus;
- 6) intensiivne viha;
- 7) teistega manipuleerimine;
- 8) kõrge enesehinnang, eneseuhkus.

Kriminaalne eneseuhkus on kurjategija mõtlemise ja isiksuse võtmedimensioon, mis avaldub kõigis eluvaldkondades. Selle keskne tunnus on enese väga kõrge väärtustamine, enda teistest

inimestest paremaks pidamine, kui ka tegeliku elu faktid selle vastu räägivad (Saar 2007: 158).

Teine uhkuse allikas on kurjategija enesekujund, kuna kurjategijad peavad ennast reeglina “headeks inimesteks”. Ennast nähakse suuremeelsena, lahkena, teisi kurjategijaid peetakse “halbadeks inimesteks”, kes on ära teeninud karistuse. Selles kontekstis eristavad nad õiget ja valet ning nende süüteod on nende arvates õiged teod. Niisugune suhtumine aitab neil säilitada kõrget enesehinnangut ja positiivset enesepilti (Saar 2007: 159).

Samenowi järgi on kriminaalse isiksuse muutumine võimatu niikaua, kui ta pole langenud “põhjani” ja lihtsalt tüdinenud olemast kurjategija (näiteks seoses tervise halvenemisega). Kurjategijatel on eluaegne kogemus näitamaks teistele oma otsuste ratsionaalsust. Kurjategijalt tuleb järjekindlalt nõuda sotsiaalselt adekvaatset käitumist ja mitte aktsepteerida vabandusi (Saar 2007: 158).

Kriminaalse käitumise põhjuste all mõistame me selliseid ühiskonnaelu nähtusi, mis sünnitavad kuritegevust, aitavad kaasa selle eksisteerimisele, kutsuvad esile kuritegevuse kasvu või selle langust. Samuti kehtib kuritegevuse tingimuste mõiste, mis aitab kaasa süütegude toimepanemisele. Siia kuuluvad sotsiaalsed, looduslikud, tehnilised ja muud faktorid. Need tingimused iseenesest ei sünnita süütegevusi, kuid aitavad kaasa nende toimepanemisele (Kudrjajtsev, Eminov 2002: 178).

Kriminoloogid on praeguseks tuvastanud üle 200 faktori, mis kutsuvad esile kriminaalse käitumise ja kurjategija isiksuse arenemise (Pirožkov 2001: 18). Kõigil on oma kindel koht, kuid eristatakse peamisi kriminaalse käitumise põhjuseid.

Kurjategijaks ei sünnita, inimene teeb ise sellise valiku. Perekond või selle puudus mängivad tähtsat rolli noore inimese edasises arengus. Kriminaalse käitumise esmaseid põhjuseid tuleb otsida lapsepõlvest, kui inimesel kujunevad sisemised reeglid ja hoiakud.

Perekond on sotsialiseerimise esmane tegur. Perekonna ülesanne on vahendada oma olulist rolli ning ühendada ühiskonna ja pereliikme vajadused. Perekonnal tervikuna on suur osa lapse sotsialiseerimisel ja tema vajaduste rahuldamisel, väliskeskkonna mõju vahendamisel ning perekondliku keskkonna loomisel. Vanemate olemasolu on lapse sotsialiseerimisel eriti oluline. Perekond on osutunud inimese jaoks keskseks süsteemiks (Aimre 2005: 144).

Antud väidete illustreerimiseks viidi 2006. aastal Põhja Politseiprefektuuris läbi uuringuid, mis olid seotud alaealiste eluga kodus, koolis ja tänaval. Uuringud hõlmasid Tallinna kesklinna 15 kooli, kus õpib 12229 last. Küsitleti 909 last, ehk 7 % õpilastest. Uuringud näitasid, et paljudel lastel on probleeme suhtlemises vanematega. Ühest küljest räägib see raskustest lapse sotsialiseerimisel ja teisest küljest jahnevatest suhetest vanematega murdeas, kui laps vajab rohkem tähelepanu. Vanematel väheneb huvi lapse õppimise ja sõprade vastu. Lapse kahtlustamine ja süüdistamine on levinud paljudes kodudes. Tihti on kasutusel märkused ja karistused. See kõik tõi selleni, et ainult iga viies alaealine läheb pärast kooli koju. Minnakse linna peale jalutama või mujale. Kojumine on osutunud pigem erandiks, kui reeglaks. Uuringud näitavad, et 85% alaealistest tarvitavad alkoholi ning 15 % alaealistest on proovinud narkootikumi. Levinud on ka vesipiip, mille on suveniirina koju kaasa toonud vanemad. Kõiki neid nähtusi ühendab alaealiste uudishimu, suhtluse ja tunnustuse vajadus, millest nad on ilma jäetud perekonnas (Alaealine linnas. Uurimistöö aruanne 2007).

Uuringute vajaduse tekitas alaealiste kuritegevuse pidev kasv. Näiteks 2003. aastal pandi Tallinnas alaealiste poolt toime 488 kuritegu. Järgmisel 2004. aastal pandi alaealiste poolt toime juba 583 kuritegu. Eriti jõudsalt kasvas Tallinnas alaealiste kuritegevus 2005. aastal, kui pandi toime 956 kuritegu. 2006. aastal kuritegevuse tase stabiliseerus ning toime pandi 933 kuritegu. Stabiliseerumine võib olla seotud ka ennetustöö rakendamisega. Piirkondliku politsei poolt rakendati koolides mitmeid ennetusprojekte. Kuid kuritegevuse vähenemine on seotud samuti mõnede koolide sulgemisega ning õpilaste arvu vähenemisega. 2007. aasta esimese 9 kuuga Tallinnas panid alaealised toime 664 kuritegu. Sealjuures sagesid juhtumid, kus 7-9 aastased, kes on just kooli läinud, sooritavad vargusi, lõhuvad teiste vara, tarvitavad vägivalda klassikaaslaste vastu. Fikseeritud on juhtumeid, kus vargaks osutusid 6 aastased lapsed. Noore röövli karjääri alustavad alaealised juba 14. aastaselt. Suurema osa kuritegudest moodustavad mobiiltelefonide vargused erineval viisil. Kuritegude ohvriteks osutuvad tihti väiksemad lapsed, kelle käest palutakse helistamiseks luba ja kaotakse siis koos lapsemobiiltelefoniga. Harju maakonnas on 46 % võrra kasvanud alaealiste poolt toime pandud korteritevargused. See arv on kasvanud sõprade-tuttavate juurest varguste sooritamisega, kus alaealised omavahel kelgivad vanemate rahadega ja mingil momendil küllas olles otsustatakse toime panna vargus. Tähtis on samuti asjaolu, et kasvab alaealiste arv, kes on juba toime pannud palju erinevaid kuritegusid. Tihti on probleeme alaealistega, kes on hakanud hulkuma. Jooksus on nii lastekodu, erikoolide kui ka väiksemad kodused lapsed. Probleemide lahendamiseks pakutakse tegeleda ennetustööga tavalistes lasteaedades,

mis mõnda aega tagasi võis tunduda absurdsena (Alaealiste poolt ja alaealiste suhtes toimepandud süütegude analüüs 2007).

Kuna umbes kaks kolmandikku toimepandud süütegudest on vargused, siis loetakse majanduslikke faktoreid samuti tähtsateks kriminaalse käitumise põhjusteks. Kriminoloogid on avastanud, et põhiliselt motiveerivad rahalised vahendid kurjategijaid. Ei ole saladus, et paljud süüteod pannakse toime, kuna kurjategijad on majanduslikes raskustes. Oma elu jooksul ei ole kurjategijad saanud haridust, neil puudub amet ning nad on sotsiaalselt hüljatud. Vajadused on siiski jäänud ning need määravadki kriminaalse käitumise.

Kriminaalse käitumise tähtsamateks põhjusteks peetakse samuti ühiskonnas kehtivat sotsiaalset suhtumist, õiguslike lünkasid, kus see provotseerib inimestes kõikelubatavust ja vastutustundetust. Tähtis on ühiskonna moraalne seisund ning üldised tingimused, mis soodustavad kuritegevust (Kudrjajtsev, Eminov 2002: 162-163).

1.2. Kurjategija motivatsioon

Üldjuhul kurjategija tegevus koosneb mitmest komponendist, motivatsioon on üks esmastest ja tähtsamatest. Tugev sisemine vajadus lükkab inimese teatud käitumise realiseerimisele. Kurjategija motiivid sünnivad sisemisel ja välisel mõjutustel koos kurjategija läbielatud elulise situatsiooni iseärasustega. Kurjategija motivatsiooni olemasolu kriminaalsel käitumisel tähendab selget tahet panna toime süütegu. Piisava motivatsiooni puhul saavad teoks nii süüteo ettevalmistamine kui ka süüteo realiseerimine.

Aktuaalsete vajaduste rahuldamiseks toimivad indiviidis psüühilise eneseregulatsiooni mehhanismid, mis tagavad organismile kasulike tulemuste saavutamise. Vajadus kutsub esile erilise neurofüsioloogilise seisundi-motivatsiooni. Motivatsioon on vajaduse rahuldamisele suunatud funktsionaalsete süsteemide eesmärgipärane aktiivsus. Peaaju koos ja koorealustes ajustruktuurides formeerub vajaduse rahuldamise programm, mis tingib ajju saabuva informatsiooni sihipärase filtreerimise või kindlakujulise struktueerimise. Tekib motivatsiooniseisund, mis määrab ära signaalidena toimivate välisärrituste vastuvõtu ja neile reageerimise (Bachmann, Maruste 2003: 74).

Kriminaalse käitumise mehhanismi esimest lüli on süüteo motiivide moodustamine. Süüteo motiivide all mõistetakse sisemist soovi üheks või teiseks teoks. Motiive vaadeldakse tihti kui süütegude vahetuid põhjustajaid (Kudrjajtsev, Eminov 2002: 160). Motiiv on tunnetatud vajadus. Motiiv konkretiseerib inimese üldise aktiivsuse- motivatsiooni. Inimese tegevus suunatakse motiivi poolt loodud eesmärgile (Bachmann, Maruste 1985: 63).

Vajadused saavad motivatsiooni aluseks, kui nad selginevad. Motivatsioon, kutsudes esile ja läbides sisemise töötuse, saab tahteotsuste aluseks. Tahet kujundava motivatsiooni all mõistetakse kolme suhteliselt iseseisvat ja omavahel mitte päris kattuvat psühholoogilist fenomeni.

- 1) Motivatsioon kui aktiivsuse allikas, kui tegevusele ärgitaja, kui aktuaalsete vajaduste kogum. Siin näitab motivatsioon, miks aktiivsus üldse tekkis ja millele ta on suunatud.
- 2) Motivatsioon kui suundus (seletus) sellele, miks üks või teine tegevusjoon on valitud ning siin on motivatsioon isiksuse laadi väljendajaks.
- 3) Motivatsioon kui eneseregulatsiooni vahend, kus tundmused, soovid, kiindumused kujundavad tegevuse üksikaktid vastavaks isiksuse põhisuundumustele, korrigeerides tegevust, stimuleerides või pärssides aktiivsust, järjestades tegevusi jne.

Tahtelises tegevuses on kõik need motivatsiooni kolm külge esindatud (Bachmann, Maruste 1989: 42).

Olles motivatsiooni aluseks, on kõik inimlikud vajadused sotsiaalselt kuidagi põhjustatud. Vajadused kujutavad endast peamist vundamenti, millele rajaneb kogu inimese psüühiline tegevus, tema tunded, tarkus ja tahe. Koos vajadustega esinevad sellised põhjustavad faktorid nagu veendumused, seisukohad, pühendumused, huvid, ideaalid. Nad kujutavad endast süsteemi, mis liidetuna vajadustega, loovad käitumise motivatsiooni (Tšufarovski 1997: 97).

Igasugune vajadus võib omada erinevat intensiivsuse taset ning erinevat suunda. Inimese vajadused peegeldavad tema sõltuvust välismaailmast. Abraham H. Maslow eristas vajadusi ning tõi välja nende kuus põhilist gruppi:

- 1) materiaalsed vajadused; 2) turvalisuse vajadus; 3) sotsiaalse suhtlemise vajadus (heakskiit, austus, tunnustus); 4) seksuaalsed vajadused; 5) teadmiste vajadus; 6) maailmavaatelised vajadused.

Igasugused vajadused ei kutsu esile kriminaalset käitumist. Valdaval osal juhtumitest kujunevad selle aluseks kurjategija materiaalsed vajadused.

Materiaalsetes vajadustes eristatakse 4 liiki:

- 1) eluliselt vajalikud, inimene võib surra ilma nendest saadud rahulduseta;
- 2) normaalse intensiivsusega vajadused, mis on iseloomulikud antud ühiskonna jaoks;
- 3) kõrgendatud vajadused, mis ei ole vajalikud kõigi jaoks;
- 4) ebanormaalsed vajadused, mis ei vasta ühiskonna väärtustele ja isiksuse arenemisele (narkootikumid)

Materiaalsed vajadused kutsuvad esile kurjategijate kasupüüdliku motivatsiooni. Samuti kutsuvad kriminaalset käitumist esile vajadused sotsiaalses suhtlemises. Kurjategijad vajavad eneseteostust (Kudrjavstev, Eminov 2002: 162).

Praktikas ilmneb, et valdav osa kurjategijatest vajavad narkootikume. See on põhiline vajadus ja sellest kõik lähtub. Paljude isikute puhul narkootikumid on eluliselt vajalikud. Kogu kriminaalne tegevus ja üldine eksistents on suunatud raha ja mõnuainete hankimiseks. Elementaarsed vajadused toiduainetes või muu ei ole määravad. Kurjategijad võivad jääda mitmeks päevaks toiduta, kuni organism on narkootikumide mõju all. Valdava osa narkomaanide elutingimused on ebainimlikud ning raskesti ettekujutavad tavakodanikule. Elus puuduvad üldinimlikud väärtused ja sotsiaalne suhtlemine. Selleks, et unustada hüljatuse tunnet, perspektiivide puudust, isoleeritust, vajatakse vahendeid, mis lubavad eksisteerida ja leida kõiges selles teatud positiivseid emotsioone ja atraktiivsust.

Narkootikumide piisav levik ja nende kättesaadavus soodustavad kriminaalset käitumist. Kurjategijad leiavad motivatsiooni ka asjaolus, et varastatud asju saab kergesti realiseerida. Kalleid esemeid väärtusega paarkümmend tuhat eesti krooni, müüakse hinnaga alla tuhande krooni ning ostjaid leidub alati. Samas mitmekuine vangistus ei hirmuta ja ei mõjuta kurjategija käitumist. Raske on ka hinnata, kui võrd mõjutab varast pisivarguse eest määratav rahatrahv.

Motivatsiooniseisundis aju modelleerib vajaduse rahuldada võimaldavate objektide ja tegevuste parameetreid. See programm võib olla kaasasündinud, instinktiivne, rajaneda isiklikul kogemusel või siis hoopiski deduktiivselt loodud. Enamasti on inimesel nii ühte kui teist.

Vajaduse rahuldamisel kaob motivatsiooniline pinge. Tekkivad positiivsed emotsioonid. Meeldivad tunded kinnistavad rahulduse viinud tegevuse ja tingimused nn kasulike ja tarvilike tegevuste ja toimingute fondi. Teatud tegevus kinnistub. Kujuneb eeldus

stereotüüpse käitumise ja seda toetava positiivse hoiaku kujunemiseks. Järgmise analoogilise vajaduse tekkimisel lülitatakse eelmine kord rahulduseni viinud tegevusprogramm sisse juba kiiremini, automaatselt. Vajaduse mitterahuldamine tekitab negatiivseid emotsioone. Korduva mitterahuldamisega seoses arenevad negatiivsed tingitud seosed, võib toimuda negatiivne operantne õppimine. Motivatsiooniline pinge tugevneb ning otsiv tegevus aktiveerub. Domineerib see vajadus, mis on organismi eksistentsile määravaim (Bachmann, Maruste 2003: 74).

1.3. Ratsionaalse valiku teooria

Üheks enim kasutatavaks seletuseks varguste puhul on ratsionaalse valiku teooria (*rational choice theory*). See teooria baseerub veendumusel, et kurjategija analüüsib potentsiaalse teoga kaasnevat kulu/kasu, seega kurjategija teeb teadliku otsuse sooritada kuritegu. Eelduseks on, et mida kasulikum on tulemus, seda rohkem on isik huvitatud selle teo sooritamisest. Olgugi, et ka negatiivsetest tagajärgedest ollakse teadlik, isik arvutab/kalkuleerib potentsiaalse kasu kõrgemaks kui võimalikud tagajärjed, seega sooritab süüteo teadlikult.

Ratsionaalse valiku perspektiiv kriminoloogias on välja kujunenud kriminaalse käitumise klassikalisest teoriast, mille loojateks olid Jeremy Bentham (1748-1832) ja Cesare Beccaria (1738 – 1794). Nimetatud filosoofid seletasid kuritegevust kui inimeste soovi ennekõike leida elus naudinguid ja vältida valu ning et inimtegevus toimib ennekõike läbi organiseeritud ja läbimõeldud strateegiate, mis on omakorda suunatud eelkõige kasu saamisele (Raska 2002: 41).

Ratsionaalse valiku teooria on enim sobilik lahti seletamiseks selliseid kuritegusid, kus tulemuseks on rahaline kasu. Sotsioloogide hinnangul ei eksisteeri aga ühte ja hästi väljatöötatud ratsionaalse valiku teooria mudelit, vaid eksisteerib rida erinevaid mudeleid, mis kõik proovivad seletada kriminaalseid juhtumeid ja kriminaalsust.

Ka sotsioloogias on märgitud, et inimesed on ratsionaalsed olendid, kes lisaks ratsionaalsele käitumisele on mõjutatud ka mitte-ratsionaalsetest elementidest. George Homans oli üks esimesi, kes kasutas ratsionaalse valiku teooriat sotsioloogias. Homans väidab, et inimese käitumine ei ole vaba, vaid on ettemääratud. Tema käitumine on kujundatud potentsiaalse

karistuste ja saadava kasu kaudu. Inimesed teevad asju mis toovad neile kasu ja väldivad olukordi, kuhu sattudes nad võivad saada karistuse (Homans 1961: 79-82).

Ratsionaalne valik on väga lai teoreetiline mõiste. *Blackwell Encyclopedia* (2007) seletab ratsionaalse valiku teooriat läbi ratsionaalsete ja eesmärgikindlate isikute. Inimesed on ratsionaalsed olendid, kes hinnates oma väärtusi ja põhimõtteid kaaluvad samal ajal ka kasutoovaid tegusid ja lähtuvalt sellisest kaalutlusest otsustavad ka käituda (Simpson 2007: 3794). Ratsionaalse valiku teooria näeb väga suurt seletatavat tähtsust just selles, millist liiki kuritegu on toime pandud, kuna otsused erinevaid kuriteo liike toime panna on erinevad. Samuti esinevad erinevused nende otsuse vahel, mis tehakse inimeste poolt, kes alles alustavad kuritegelikku karjääri ja nende poolt, kel on juba pikk kogemus (Clarke, Felson 2004:6). Mitmed teadlased on jõudnud järeldusele, et kurjategijad läbivad enne kuriteo sooritamist ratsionaalse valiku protsessi, viidates nende võimele enne kuriteo sooritamist tegeleda intelligentse tegevusega.

Ratsionaalse valiku teooria töötasid 1980ndatel välja kriminoloogid Derek Cornish ja Ronald V. Clarke. Nende poolt 1986. aastal sõnastatud ratsionaalse valiku teooria eeldab, et inimesed on siiski ratsionaalsed olendid. Oma raamatu "*The Reasoning Criminal*" sissejuhatavas essees viitavad autorid faktile, et ratsionaalse valiku perspektiiv tunnistab motivatsiooni tähtsust ja läbi selle viidatakse ka õppimise rollile kurjategija karjääris (Akers 1990: 660).

Ratsionaalse valiku teooria järgi kurjategija analüüsib potentsiaalse teo kulu/kasu, seega tehes teadliku otsuse sooritada kuritegu. Ta kaalub kõiki personaalseid faktoreid (raha ei ole, aga midagi põnevat tahaks) ja keskkonna faktoreid (kui kaitsetu on väljavalitud objekt, kui suur on tõenäolisus, et ta tabatakse ja kui tõsine on tema üleastumine). Kurjategija otsustab riskida ja seadust rikkuda ja on eelnevalt ka juba välja vaadanud kaitsetu objekti, mida rünnata. Eelduseks on saadava tulu suurus, mis motiveerib isikut tegu sooritama. Olgugi et negatiivsetest tagajärgedest/ võimalikust karistusest ollakse teadlikud, arvutab/ kalkuleerib isik vargusest saadava potentsiaalse kasu enesele siiski kõrgemaks kui võimalikud karistatavad tagajärjed, seega teadlikult valides ebaseadusliku käitumise seadusliku käitumise ees, teisisõnu sooritades kuriteo teadlikult. Seega tegemist on eelkõige omakasupüüdliku tegevusega.

Esmased ratsionaalse valiku teooria pooldajad arvasid, et süüteo sooritamisel on kurjategija motivatsioon vähese tähtsusega. Teooria hilisem pooldaja Clarke leidis, et kurjategijad

käituvad teatud viisil sellepärast, et nende käitumine tundub neile ratsionaalsena olukorras, kus nad parasjagu on ja mis on kooskõlas nende teadmiste ja kognitiivse mõtlemiseprotsessiga. Varguse ratsionaalseks seletuseks saab kindlasti olla varastatud asjade turg ja narkootikumid, mida on võimalik soetada nende asjade realiseerimisest saadud raha eest.

Ratsionaalse valiku teooria võtmesõnaks on võimalus. Liiga sageli on tõlgendatud seda arvamust liiga lihtsalt, arvates et potentsiaalne kurjategija lihtsalt juhtub lukustamata jalgrattale, autole kus on võtmed ees jne. Clarke arvab aga kindlalt, et võimalus on kui kompleksne stiimul, mis mõjutab kriminaalset käitumist märksa rohkem kui lihtsalt kaitseta objektile peale juhtumine. Võimalus ei ole mitte ainult vajalik tingimus rikkumiseks, vaid ta võib ka ärgitada kuriteole ja võimalust võib ka teadlikult otsida või ise luua kui on piisavalt motivatsiooni. Võimalus on märksa keerulisem mõiste, kui seda on kaitseta objekt. Võimaluse ärakasutamine sõltub pigem selle kergusest ja atraktiivsusest ning need omadused peavad olema subjektiivselt ära tajutud ja hinnatud. Veelgi enam on tähtis, et need subjektiivsed protsessid on mõjutatud isiku motivatsiooni, teadmiste ja kogemuste poolt. Võimaluste selline hindamine pakub ka seletuse miks panevad kuritegusid toime nii kogemustega vargad kui ka seadusekuulelikud isikud. Lisaks ei ole võimalused mitte ainult tajutavad ja avanevad, vaid neid võib ka teadlikult otsida. Seega ei ole kuriteod mitte ainult avanenud ja otsitud võimaluste tagajärjed, vaid võivad olla ka etteplaneeritud võimaluste tulemus (Clarke, Felson 2004: 137).

Ratsionaalse valiku teooria tähtsustab eelkõige subjekti enda tegevust, oma huvide baasil teadvustatud valiku osa kogu käitumises. Inimkäitumine on selliselt käsitletuna esmajoones mitte reageering välistele asjaoludele, vaid enesest lähtuv aktsioon ehk tahteline tegevus. Nii kujuneb ka hälbekäitumine mitte reageeringuna hälvet soodustavatele tingimustele, vaid iniviidid valivad hälbelise käitumisvariandi, teades selgesti, mida nad teevad, arvestades ka sellise variandiga kaasnevat riski ja kogu situatsiooni. Hälbiva toimimisvariandi valik ning normikohase tee kasuks otsustamine on suhtlemiselt sarnased otsustamismehhanismid (Kaugia 2003: 36-37).

Ratsionaalse valiku otsustamisprotsess, mille kurjategija enne teo sooritamist läbib, ei pruugi olla pikk. Kurjategijat mõjutavad otsused ja tegurid võivad varieeruda suuresti nii kuriteo eri etappidel kui ka eri kuritegude puhul.

Derek Cornish ja Ronald V. Clarke rõhutavad vajadust arvestada kurjategija otsustus- ja valikuprotsessi analüüsil kuriteo spetsiifikat ning käsitleda eri kuriteoetappide otsuseid eraldi. Mõne suurema objekti varastamine võib tähendada suuremat planeerimist ja ettevalmistamist. Samas kui kaupluses võib kurjategija varguse kasuks otsustada väga kiirelt, kui keskkond ehk teisisõnu vähene turvalisus on soosiv. Igas otsustamise etapis on kurjategijal valik kuriteo sooritamise, vältimise või lõpetamise vahel, mis lõppkokkuvõttes sõltub indiviidist.

Ratsionaalse valiku teooria põhineb arvamusel, et kuritegu sooritaval isikul on, teo sooritamise hetkel olemas täpne ja täiuslik informatsioon, mis puudutab teo sooritamise seotud riske ja võimalikku kasu ja isik on võimeline kogu seda informatsiooni läbi töötlemise kõi kehaaravalt ja samaaegselt. Selline arvamus võib aga olla ebatäiuslik, kuna enamus vargusi siiski viiakse läbi juba kord läbiproovitud kohtades, nagu kauplustes, kus puuduvad vastavad turvameetmed.

Cornish ja Clark väidavad ka, et kurjategija ratsionaalne käitumine ei pruugi alati järgneda eelnevalt põhjalikult ja kaalukalt tehtud otsusele ja mitte alati ei pruugi kurjategijad koguda kõiki vajalikke fakte. Tihti otsustatakse tegutsemise kasuks rutakalt, informatsiooni lohakalt kaaludes. Kes kujutaks ette, et nooruk enne autosse sisse murdmist veedab aega, kaaludes oma teo majanduslikku kasu tagajärge versus politseile vahele jäämise võimalust ja süüdimõistva otsuse võimalikkust kui ühte tagajärgedest (Cornish, Clarke 1987: 933).

Äramärkimist väärrib siinkohal ka Ronald V. Clarke poolt väljatöötamisel olev olustiku ennetamise mudel, kus Clarke uurib mõtlevat kurjategijat. Clarke on tuginedes potentsiaalse kurjategija mõtlemise mõistmisele välja töötanud kauplusevarga otsustamisprotsessi - CRAVE (varjatav, kõrvaldatav, juurdepääsetav, väärtuslik, nauditav ja realiseeritav).

Vargust on lihtne toime panna kohas, mis on vähevalgustatud või mis ei ole varustatud vajalike turvameetmetega nagu valvekoer või turvaväravad. Kui aga vastavad meetmed kasutusele võtta, siis selles näeb Clarke olustikulist ennetamist kui kommunikatsioonivahendit, mis on suunatud kurjategijale edastamiseks sõnumit, et objekt on raskesti kättesaadav või vähetasuv. Sellise sõnum seab kuriteo sooritamise küsimuse alla ja ratsionaalse otsusena võib tegu ka sooritamata jääda (Hilborn 2007: 53).

Ratsionaalse valiku teooriale tuginedes leiame, et kurjategija sooritab teadlikult ja tahtlikult kuriteo, mis õigustab veelgi enam sellise isiku karistamist. Selline ratsionaalne käitumine

eemaldab ühiskonna süü kurjategijate loomisel. Kuritegelikule teele astumine on kurjategija enese teadlik valik ja siin ei tohiks süüdistada ühiskonda vaesuse, ebaõigluse, halva hariduse või väheste võimaluste loomise pärast.

Ratsionaalse valiku perspektiivist lähtudes, ei ole kuritegevuse kaudu saadav tulu ja selleks tehtud kulutused siiski püsivad nähtused isiku jaoks, vaid on erinevad kuriteo toimepanemise situatsioonides.

Ratsionaalse valiku perspektiivi kohaselt on kriminaalne käitumine ratsionaalne käitumine ja arvatakse, et otsus kuritegu toime panna on ratsionaalne otsus. Ratsionaalsus on suhteline ja subjektiivne. Kui käitumine on juba kord ära põhjendatud, muutub see tolle isiku silmis ratsionaalseks. Seega, ei ole mitte ainult tähtis uurida ja leida põhjendust käitumisele, mida analüüsitakse vaid ka tehnikat ja viisi, kuidas kurjategijad põhjendavad oma käitumist ning kuidas nad seda täide viivad (Clarke, Felson 2004: 242).

Ratsionaalse valiku perspektiivi kohaselt arutleti ja vaadati kuritegu majandusteaduse seisukohalt kui pakkumise ja nõudluse vahekorda ning kurjategijaks olekut käsitleti kui ametialast võimalust. Selliselt arvati, et iga inimene teeb „ratsionaalse valiku” paljude valikute hulgast eesmärgiga suurendada oma rahulolu. Sellises olukorras osutub „kurjategijaks olemine” enim valituks siis kui seaduslikud võimalused on piiratud ning vähem kasulikud isiku jaoks või kui võimalik saadav karistus ei ole väga karm (Clarke, Felson 2004: 5).

Ülalmainitud teooria eeldab, et kuritegu on eesmärgikindel käitumine selleks, et rahuldada kurjategija vajadust selliste tavaliste asjade järgi nagu raha, staatus ja põnevus. Selliste vajaduste rahuldamine eeldab, vajab, kaasab otsuseid ja valikuid, ning seda kõike mõjutavad aeg, võimalused ja vajaliku informatsiooni kättesaadavus. Teine tähtis element siin on asjaolu, et üritades kriminaalseid valikuid lahti seletada, tuleb olla kuriteo spetsiifilises fookuses. Mitte ainult sellepärast, et erinevad kuriteod võivad omada erinevaid eesmärke, aga ka seetõttu, et otsuse tegemise olukorra kontekst ja informatsioon võivad olla ka erinevate kuritegude puhul erinevad.

Viimaseks on asjaolu, et otsuse langetamisel tuleb selgelt eristada kriminaalse osaluse ja kuriteo vahel. Kriminaalne osalemine tähendab protsessi, läbi mille isikud valivad algselt kuriteos osalemise, selle jätkamise või katkestamise. Osalemise otsused on mitmetasemelised

ja ulatuvad üle pika ajaperioodi. Kuriteod kui sündmused on seevastu sagedasti lühiajalised protsessid, kus vaadatakse üle kohesed asjaolud ja olukorrad (Clarke, Felson 2004: 6).

Kuigi tänapäeva ratsionaalse valiku teooria tekkis klassikalisest koolkonnast, on temast kujunenud ja selle koolkonna tänapäevasem versioon. Tänapäeva ratsionaalse valiku teooria hindab kuritegu kurjategija ja kuriteo spetsiifikast lähtudes, suunates tähelepanu nii olukorrale- kui ka individuaalsetele aspektidele ratsionaalse valiku puhul.

Mitmete teoreetikute poolt (Cornish ja Clarke) on juba tõestatud, et vargad langetavaid ratsionaalseid otsuseid enne kuritegude sooritamist. Richard A. Wright ja Scott Decker asusid uurima aga hoopis seda, kas kurjategija omab ka eriomadusi või teadmisi, mis aitavad teda nende otsuste langetamisel.

1994. aastal viisid Wright ja Decker läbi uuringu Ameerika linnas St.Louis's ja vaatluse all olid elurajoonides tegutsevad vargad. Uurimuse objektiks oli nende isikute otsuse tegemise protsess. Uuringus kasutati sihtmärkide valikut fotode põhjal ja äratundmismälu toimimisviisi, tõestamaks nende eriliste kognitiivsete omaduste olemasolu, mis võib kaasa aidata otsustusprotsessis. Uuringu tulemused tuvastasid, et kurjategijad pööravad tähelepanu sellistele keskkonna vihjetele nagu see, kas maja ees seisab auto ja jätavad tähelepanuta sellised vihjed nagu lukkude või valvekoerte olemasolu, mis on väga levinud kaitseviisid tavainimeste hulgas. Paljud sihtmärgid on vargale tuttavad tänu isiklikele suhetele või on informatsioon saadud teiste osapoolte kaudu. Vargad teatasid, et nad on pidevalt uute potentsiaalsete sihtmärkide otsingul ja uurivad alati uusi võimalusi (Wright ja Decker 1995: 40).

Kuritegevuse põhjuste selgitamisel rõhutavad mõned kriminoloogid ajas muutumatuid individuaalseid erinevusi kalduvustes sooritada õigusrikkumisi, samas kui teised tõstavad esile otsesemaid ja situatsioonilisi faktoreid.

Daniel Nagin ja Raymond Paternoster (1993) leidsid, et kriminaalne kalduvus (madal enesekontroll) omab suurt mõju otsusele sooritada kuritegusid nagu joobes autojuhtimine, vargus ja seksuaalne kallaletung. Uuring näitas ka, et kuriteo toimepanemise otsusele aitasid kaasa ka kuriteo sihtmärgi atraktiivsus, võimalus sooritada tegu vähese riskiga ja ettekujutus kuriteo sooritamise kasust ja kulutustest (Nagin, Paternoster 1993: 467). Isikud panevad toime

seda rohkem kuritegusid, mida kättesaadavam, kaitsetum ja atraktiivsem on sihtmärk (Nagin, Paternoster 1993: 478).

Nagin ja Paternosteri nimetatud uuringus leiti, et otsus toime panna üks kolmest loetletud kuriteost – joobes autojuhtimine, vargus ja seksuaalne kallaletung, on positiivselt mõjutatud madalast enesekontrollist. Madal enesekontroll osutus olulisemaks mineviku käitumisest, kuriteo toimepanemise olustikust ja potentsiaalsest kasust. Samuti näitavad uuringu tulemused, et aimdus võimalikust kohaldatavast karistusest ja omaenese südametunnistus võivad hoida kurjategijat teo sooritamise eest kõrval. Märkimata ei saa jätta, et uuring näitas lisaks, et nauding, mis tuleb kuritegeliku teo toimepanemist, on ka positiivselt seotud sooviga tegu korrata.

Samast uuringust selgus veel üks huvitav asjaolu, et potentsiaalne kasu/ tulu varguse toimepanemisest on märksa tähtsam, kui võimalikud kaotused, kuna kasu on siinkohal kohene ja kahju ehk siis võimalik karistus tundub ebakindel ja pealegi veel nii kauges tulevikus. Tähtis ongi kurjategija soov kohese kasu, naudinguga kasuks, mis on suuresti tulenev ka isiku madalast võimest ennast kontrollida. Isikud, kel on madal enesekontroll ja kes on väga impulsiivsed, on vähem võimelised pühendumise sellistele pikaajalistele projektidele nagu koolis või tööl käimine. Sellised isikud on äärmiselt olevikule orienteeritud. Nad vajavad otsekohest rahuldust, neil puudub teiste suhtes tundlikkus ja nad ei ole võimelised pikaajalist plaani täide viima. Neil puuduvad oskus luua pikaajalisi suhteid, lõpetada haridustee ja alustada ametialast karjääri. Nagu eelnevalt märgitud, on nad rohkem orienteeritud olevikule ja ei suuda vaadata tulevikku. Seoses sellega on madala enesekontrolliga inimestel ka vähem investeeritud tulevikku ja kuriteoga vahelejäämise korral ei mõjuta karistus neid väga, sest neil ei ole palju millest loobuda/ kaotada. Nagin ja Paternoster usuvad oma uuringule toetudes, et madala enesekontrolliga inimesed sooritavad märgatavalt rohkem kuritegusid kui teised, kuna neil ei ole midagi kaotada (Nagin, Paternoster 1993: 489).

Kuritegeliku tegevusega kaasnevate potentsiaalsete kuludena, mis mõjutavad isikute kriminaalset otsustamisprotsessi, on välja pakutud karistuse kohaldamise võimalikkust ja tõde, et kuritegeliku tegevuse tulemusena kaotatakse võimalusi (töö kaotus, koolist väljaviskamine), eksisteerib sotsiaalne tsensuur, mis tähendab lähedaste isikute emotsionaalse toetuse ja võimalikku enesevääriskuse kaotust. Kuritegeliku tegevuse võimalike kasudena on välja toodud eeldatav materiaalne või rahaline kasu, kaaslaste heakskiit, isegi isiku

emotsionaalsed tunded nagu põnevus, võimalik uhkustunne ja kuriteo toimepanemisest saadav seesmine (Simpson 2007: 3801).

Samuti arvatakse, et keskel läbi 60-80 % kõikidest kuritegudest pannakse toime seoses alkoholi või narkootikumidega. Peamine probleem kuriteo ennetuse sidumises narkosõltuvusega on paljude kriminoloogide arvates, et sõltlane paneb kuriteo toime selleks, et osta rohkem narkootikume. Cromwell, Osion ja Avary leidsid, et sõltlased kasutavad narkootikume enne kuriteo toimepanemist, et muuta oma aju sellisel viisil, mis aitaks kaasa kuriteo toimepanemisele. Nad leidsid, et narkootikumid mõjutavad aju funktsioneerimist ja seega ka riski ja kasu tajumist keskkonnas. Narkootikumide tarvitamine enne varguse toimepanekut mõjutab otsustamisprotsessi. Cromwell ja ta kaaslased järeldasid, et ratsionaalne, hierarhiline ja järjestikune otsustusprotsess ei suuda adekvaatselt ära seletada piisavat varieerimist varguste käigus. Nad leidsid ka, et narkootikumide nõudluse vähendamine peab olema üheks tähtsaks osaks igas kuriteo ennetamise projektis (Clarke, Felson 2004: 344).

1960ndate ja 1970ndate aastate majandusteadlased hakkasid isiku otsusetegemise protsessi uurides uurima ka tema kriminaalsest käitumisest. Üheks kõige silmapaistvamaks teadlaseks sel alal osutus Gary Becker, kes tegi 1968. aastal ettepaneku sellisele majanduslikule lähenemisele, nagu "isiku loodetav kasulikkus", mis eeldab, et inimesed püüdlevad kasude suurendamisele kuritegelikul teel, samas minimeerides kulutusi ja muid riske. Tema teooria pakkus välja ka, et kurjategijad on hõivatud kaunis komplektsetes kaalutlustes ja järelemõtlemistes, mis puudutab kindlustunnet ja tõsidust kuriteost saadavast kasust ja kulutustest. Gary Beckeri poolt pakutud subjektiivne loodetud kasuteooria (*subjective expected utility*) väitis, et kuritegu pannakse toime, kui isik leiab, et teost saadav kasu (rahalisel väärtuses) on suurem kui võimalik kohaldatav karistus (Becker 1968: 176).

Becker suunab meie tähelepanu ka karistuse vajalikkusele, mis aitab kaasa kuritegude sooritamise hinna langemisele. Määratud ja kohaldatav karistus kuriteo sooritamise eest suurendab kuriteo sooritamise hinda ja see toob enesega kaasa kuritegude sooritamise arvu vähenemise. Kuritegevuse vähenemisele aitab kaasa ka võimalus teenida raha legaalsel teel või siis seadusekuulelikkuse suurendamine elanikkonna harimise abil. Samuti tasub kaaluda karistuste karmistamist Beckeri sõnul, näiteks tõsta karistust rahatrahvilt vabadusekaotuseni, mis ka võib kaasa aidata kuritegeliku käitumise leviku vähenemisele (Becker 1968: 177-178).

Ratsionaalse valiku teooria sisseviimine tänapäeva kriminoloogiasse on olnud üpris edukas. Ron Akersi sõnul on ratsionaalse valiku teooria aidanud teostada empiirilisi uuringuid just kurjategija otsustusprotsesside kohta teatud kuritegude osas, mis ilma ülalmainitud teooriata oleksid jäänud tähelepanuta (Akers 1990: 653).

Ron Akers seab aga kahtluse alla ratsionaalsete otsuste tegemise mõnede kurjategijate poolt ja pakub, et kõik inimesed ei tee kaugeltki täpseid ja kalkuleeritud ratsionaalseid otsuseid. Akers arvab, et planeerimine ja mõningane eelaimdus ei tee otsust veel ratsionaalseks (Akers 1990: 654). Ta juhib tähelepanu ka puuduvale väärtuste ja moraalsete hinnangute osale ratsionaalse valiku teoorias. Aktsepteerimine ja moraalne hukkamõist puuduvad tema sõnul juba teooria definitsioonidest. Ron Akers juhib oma teoorias tähelepanu asjaolule, et isegi kui kuriteost saadav tulu on kõrgem selle sooritamiseks mõeldud kuludest, võib isik, kes on õppinud eristama ebasoodsaid tegusid soovitavatest, hoiduda ebasoodsa teo sooritamisest (Akers 1990: 655).

Taoline põhjendamine teeb võimalikuks, et isikud, kes muidu on hästi kohanenud ja seadusekuulelikud, võivad sooritada tõsiseid kuritegusid ilma oma mina-pilti rikkumata ning ilma igasuguse süü- või kahjutundeta. Põhitõde, kui seletus, ühtib arusaamaga, et kurjategijad ei erine palju mittekurjategijatest ja et igäiks on võimeline kuritegu sooritama, kui motivatsioon on piisavalt tugev ja asjaolud on piisavalt soodsad (Clarke, Felson 2004: 243).

1.3.1. Rutiinse tegevuse (aktiivsuse) ja kriminaalse võimaluse teooria

Rutiinse tegevuse (aktiivsuse) teooriat (*routine activities theory*), kui ühte spetsiifilist teooriat ratsionaalse valiku teooria valdkonnast, on kasutatud ka varguste toimepanemise seletuseks. Rutiinse tegevuse teooria, mis Coheni ja Felsoni poolt 1979 aastal loodi, käsitles alguses vaid otsese kontaktiga seotud kallaletungiga üleastumisi, kus kurjategija hävitab, kahjustab või ärandab teise isiku vara. Sellisel kujul jättis teooria esialgu lahti seletamata kuritegelike jõukude omavahelised klaarimised ja ebaseadusliku narkootikumide äri teadlikult nõusolevate isikute vahel (Clarke, Felson 2004: 2).

Siinkohal pakub teooria kolme vajaliku elemendi olemasolu kuriteo sooritamiseks. Esiteks peab olema motiveeritud seaduserikkuja. Teiseks peab olema sobivate süüteo sihtide kättesaadavus. Viimaseks peab olema kaitse puudumine. Kui need kolm elementi on olemas,

saab süütegu toime panna. See teooria sobib süüteo seletamiseks mitmel tasandil. Esiteks on enamuse kurjategijaid motiveeritud soovist saada raha. Teiseks seavad kurjategijad eesmärgiks rünnata kasulikke objekte. Objekte, kust ei ole oodata/loota rahalist kasumit, ei rünnata. Kolmandaks toovad Wright ja Decker näiteks välja, et valiku tegemisel, millist hoonet rünnata, saab otsustavaks seal turvameetmete puudumine (Wright, Miller 2005: 124).

Võimalikuks kurjategijaks peeti kõiki, kes mingil põhjusel võiksid kuriteo toime panna. Võimalikuks objektiks oli kas inimene või objekt, mida võiks rünnata. Käsitlemata jäi täielikult kriminaalne motivatsioon teo toimepanemisel rutiinse tegevuse teooria puhul. Esile sätiti hoopis kriminaalne sündmus ja motivatsioon lükati tagaplaanile. Objekti kaitse puudumisel ei pööratud alati tähelepanu turvamehe või politseiametniku puudumisele, vaid juhiti tähelepanu, et enim aitavad kuritegusid ennetada naabrid, kõrvalseisjad või siis äriomanikud. Defineerivaks võtmeelemendiks rutiinse tegevuse teooria puhul ongi just sobiva kaitsja puudumine. Pöörates rohkem tähelepanu just kaitse eemalolekule kui selle olemasolule, depersonaliseeriti kuriteo uurimine. Kui kurjategija leiab objekti, mis on ilma kaitseta, paneb ta toime kuriteo (Clarke, Felson 2004: 3).

Vaatamata erinevale ajaloole ja algusele, on ratsionaalse valiku teoorial ja rutiinse tegevuse teoorial ka palju ühist. Mõlemad teooriad hindavad kuritegu mõjutavaid olukorra tegureid ja mõlemad tunnistavad tähtsat erinevust kuriteo ja kriminaalsuse kui isiksuse omaduse vahel ning vajadust kuriteo spetsiifilise seletuse järele.

Kahel teoorial on ka tuntavad erinevused. Kui ratsionaalse valiku teooria käsitleb nii kuritegu kui ka kriminaalsust, seab rutiinse tegevuse teooria tähelepanu alla kuriteo. Kuigi mõlemad teooria tunnistavad vajadust kuriteo spetsiifilise seletuse järele, toob ratsionaalse valiku teooria selged piirid erinevate üleastumiste kategoriseerimisel, et paremini välja arendada ennetuse mudeleid. Rutiinse tegevuse teooria aga nõustub, et erinevad kuriteo liigid võivad koos eksisteerida (käekoti vargus ja autovargus) ja kasu võib hoopis tekkida siis kui neid vaadelda koos. 1960ndatel aastatel tõusis Ameerika Ühendriikides suurlinnade äärelinna kodudesse sissetungimiste arv, kuna kasvas päeval tühjadena olevate majade hulk, kuna ka naised käisid tööl. Kui ratsionaalse valiku teoorias on esikohal otsustamisprotsess mikrotasandil ehk indiviidi tasandil, siis rutiinse tegevuse teooria on rohkem keskendunud makrotasandile ehk kogukonna vaatevinklist (Clarke, Felson 2004: 8).

Philip Cook (1986) pakub kriminaalse võimaluse teooria (*criminal opportunity theory*) põhiideena välja, et kurjategijad on sihtmärkide valikul väga valivad ja on enim huvitatud sihtmärkidest, mis võimaldavad võimalikult suure kasu võimalikult väikese vaevaga (Cook, 1986: 2).

Cook'i sõnul otsib kurjategija sihtmärki 4 peamise tunnuse järgi:

- 1) Lähedus – Kurjategijad ründavad peamiselt oma lähedast piirkonda, et vältida ajakadu, liikumaks kuhugi kaugemale. Seetõttu piirkonnas, kus liigub palju kurjategijad, on ka suurem oht langeda kuriteo ohvriks.
- 2) Kasu - Kurjategijad on ennekõike huvitatud rahast. Inimesed, kel paistab olevat palju raha, samuti ka sellised objektid nagu pangad, on seega peamised sihtmärgid.
- 3) Haavatavus – Kurjategija soovib teo toime panna võimalik kiiresti ja vältida olukordi, kus tuleb võidelda ohvri enda või teiste appi rutanud inimestega.
- 4) Politsei lähedus – Kurjategijad soovivad karistust vältida. Kurjategijatele on tähtis, et nende valitud ohver ei teata politseisse (Cook, 1986: 11).

Kriminaalse käitumise majanduslikku poolt selgitab kriminaalse võimaluse teooria (*criminal opportunity theory*). Hannon on leidnud kogemuslikku tuge seletamiseks vargusi. Seda teooriat seletab võimaluste külluse hüpotees (*opportunity hypothesis*). Mida kergemini on võimalik kuritegevusest saadud toodangut realiseerida, seda rohkem kuritegevus kasvab. Selle hüpoteesi kohaselt on majanduslik puudus ja varavastased süüteod omavahel vastastikusel seoses. Kui majanduslik puudus on madal, mõjutab see vargusi positiivselt. Piirkondades, kus majanduslik puudus on tõsine, on ka vargused negatiivselt mõjutatud. Kriminaalse võimaluse teooria on tähtis varguste puhul, kus majanduslik puudus on motiveerivaks faktoriks varguse sooritamisel (Wright, Miller 2005: 124).

1.4. Karistus

Karistusega ähvardamist peetakse siiani üheks efektiivsemaks vahenditest, mis hoiab inimesi eemale kuritegude sooritamisest. Karistus määratakse, pidades silmas mitmeid funktsioone, mis kujutavad endast ühest küljest karistuse filosoofilist põhjendust, kuid samas ka soovitavaid praktilisi sihte. Esiteks rehabiliteerimine, resotsialiseerimine kui kurjategija parandamine, taaskohandamine ühiskonnaga, ettevalmistamine eluks vabaduses. Teiseks kättemaks, mis tähendab kurjategijale tema tehtu eest proportsionaalse piinaga, valuga

vastamist. Nüüdisaegses tähenduses “doseeritakse” piina vangistuse pikkusega. Kolmandaks hirmutamine, ennetamine, ärahoidmine kui meetmed, mis peavad ära hoidma süütegude toimepanemist tulevikus. Üldpreventsioon on käsitletav selge sõnumina kogu ühiskonnale, et teatavad käitumisviisid pole aktsepteeritud. Neljandaks isoleerimine, vangistamine kui kurjategija paigutamine tingimustesse, kus süütegude toimepanek pole võimalik või on vähe tõenäoline. Sellega kaitstakse ühiskonna liikmeid ohtlike indiviidide eest (Saar 2007: 249-251).

Ühe klassikalise kriminaalõiguse kujunemise võtmeteoreetiku Beccaria arvates teeb kurjategija ratsionaalse otsuse seadust rikkuda ning sellele peab vastama ratsionaalse karistusega. Kui riik suudab karistuste andmises olla “kiire, kindel ja karm”, siis on inimeste huvides seadusele kuuletuda (Hilborn 2007: 50). Beccaria arvates on karistuse ainus eesmärk inimeste eemaldamine kuritegevusest ja selleks peab karistus olema alati suurem kui nauding kuriteo kasust. Karistus ei ole mitte see, mis on “õiglane”, vaid minimaalne hind valu näol, mis on hädavajalik enamiku ratsionaalsete, isekate indiviidide eemalehirmutamiseks. Beccaria arvates kindlustab kõige tõhusamalt tagasihirmutamise karistuste järjekindel ja kiire rakendamine (Hilborn 2007: 51). Bentham on kurjategijate efektiivse karistamise eeltingimustena nimetanud järgmisi karistuse karakteristikuid: piisav intensiivsus, raskusaste, karistuse kiire ajaline järgnemine rikkumisele, karistuse rakendamise järjekindlus ja karistuse vältimatus ning uute käitumisviiside loomine (Saar 2007: 252).

Paljud kriminoloogid on seisukohal, et mida kiiremini ja vahetumalt järgneb teole karistus, seda efektiivsemalt saab selline käitumine lõpetatud. Mida rohkem aega möödub toimepandud teo ja sellele järgneva karistuse vahel, seda enam võib süveneda karistamatuse tunne kurjategijal. Tekkida võib positiivne kinnitus või isegi uute kuritegude toimepanemise võimalus, mis eelnevad kunagi hiljem järgnevale karistusele (Saar, 2007: 253).

Karistus on riigi (õiguslik) reaktsioon süüteo (Raska 1998: 17). Karistus on riigi karmim ja teravaim vahend võitluses ebaõigusega, sest lisaks repressioonile ehk minetusele väljendab karistus ka ühiskonna sotsiaaleetilist hukkamõistu, koormab süüdimõistetut lisaks ainelisele ja füüsilisele kahjustamisele ka moraalselt. Karistuses sisalduv kahju on olemusest kurjale kurjaga vastamine, seega kättemaks ning vastuolus mäejutluse nõudmisega: “ärge pange vastu kurjale, vaid kui keegi sind lööb vastu paremat kõrva, siis kääna temale ka teine” (Sootak 2007: 74).

Karistuse olemus ei sõltu karistusteooriatest. On ilmekas, et karistuse olemus ei ole tuletatav karistuse eesmärkidest, ükski karistusteooria ei aseta karistuse kui ühiskondliku ja riikliku institutsiooni vajalikkust kahtluse alla. Karistuse selline enesemääramisvõime tuleneb asjaolust, et karistus kujutab endast ühiskonna aluspõhimõtete ja vältimatute eksisteerimistingimuste hulka kuuluvat institutsiooni, nimelt vastutust.

Karistus väljendab erilist hukkamõistu, mis on karistuse ekspressiivne funktsioon. Hukkamõistus väljendub eriline pahameel ja nõrdimus, kui hoiak süüdimõistetava suhtes. Karistus on sellise iseenesest emotsiooni kui hoiaku õiguslik ja institutsionaliseeritud väljendus. Selline hoiak põhineb mõistagi kognitiivsetel struktuuridel, täpsemalt teatud nähtuse tunnetamisel hukkamõistetavana- olgu see tunnetus siis enam emotsionaalne või ratsionaalne. Vastavalt sellele seisneb karistuse hukkamõist kas vihkamises või siis usus, et kurjategija on tekitanud kõigile moraalselt kahju. Nagu ütleb Emile Durkheim: karistus on kollektiivse südametunnistuse pateetilise reaktsiooni sümbol, paatos on karistuse hing. Mõistagi tuleneb hukkamõist süüteost, kuid karistuse puhul on oluline rõhutada, et seda hukkamõistu avaldatakse mitte teo, vaid süüdlase suhtes. Karistus on stigmatiseerimine ehk häbimärgistamine (Sootak 2003: 179).

Karistuse eeldatav mõju on rajatud oletusele, et inimene planeerib ratsionaalselt ja varakult oma kuritegu, sellega seotud kasu ja kahju ning võimaliku karistuse rangust. Lisaks arvab enamus kurjategijaist, et nad ei jää kunagi vahele ja selline arvamus muudab karistuse nende jaoks teisejärguliseks (Laine 1997: 99).

Karistuse mõju ja toimemehhanismide paremaks seletamiseks on loodud vältimise teooria (*avoidance theory*). Lihtsalt öelduna toob karistamine endaga kaasa soovimatuid, ebameeldivaid emotsionaalsed reageeringud (nt hirm, kartus) ja käitudes nii, et karistust ei järgne, saab selliseid emotsioone vältida. Ehkki käitumine on sel viisil maha surutud, välditud, ei kesta negatiivsed emotsioonid igavesti ja inimene unustab selle, kui halb karistus oli. Seetõttu peab püsivate seoste tekkimiseks võimalikult igale ebasoovitavale käitumisaktile järgnema karistus (Saar 2007: 254).

Karistus ei ole mitte üksnes rikutud normi rehabiliteerimine, vaid ka panus ühiskondlikku integratsiooni. Ühise distantseerumisega õiguserikkujast kinnitatakse ühtlasi õiguskuulekate isikute ühtekuuluvust. Kurjategija stigmatiseerimine omandab siin olulise sotsiaalpsühholoogilise kvaliteedi, sest kohtualuse üle peetava protsessi näol toimiv

degradeerimistseremoonia stimuleerib “kollektiivset moraalset meelepaha” ja tugevdab grupisolidaarsust. Karistuse integreeriv roll ning õiguskuulekate kodanike grupisolidaarsuse fenomen tähendab seda, et õigusekuulekad distantseerivad end kurjategijast. Tekib kaks gruppi - õiged ja valed. Selleks, et teada ja demonstreerida, mis on õige, tuleb teada ja demonstreerida seda, mis on vale. Selline järeldus on positiivsele ehk integratsioonipreventsioonile rajatud kriminaalõiguses enesemõistetav, nagu on enesemõistetav ka asjaolu, et karistusega märgistatud grupp on väiksem kui õiguskuulekate grupp (Sootak 1997:101).

II. Peatükk. Karistusseadustiku muudatus 15.03.2007. aastal ja vähemohtlike varavastaste süütegude toimepanek Tallinna kesklinnas

2.1. Karistusseadustiku tõlgendus vähemohtlike varavastaste süütegude osas enne 15.03.2007. aastat ja Riigikohtu praktika

Väikesüüteod ehk bagatellideliktid on karistusõiguses ja kriminoloogias ammu tuntud nähtus. Suures enamuses on tegemist käitumisega, mis ilmneb kõige triviaalsemates argieluolukordades. Paljudele sotsiaalsetele gruppidele tähendavad sellised rikkumised elustiili lahutamatu osa - siit ka nende nimetus *life style crimes*. Traditsiooniliselt on bagatellideliktid põhimõtteliselt karistusõiguse haardealas (või lähemalt selle ala piiril) ja kujutavad endast õigusnormi rikkumist. *Life style crimes* on aga suunatud tavalistele sotsiaalsete normide vastu (Sootak 2007: 60).

Bagatellideliktide puhul on tegemist mõistega, mis ei ole sätestatud positiivses õiguses ning seda pole ka karistusdogmaatikas selgelt piiritletud. Siiski võib bagatellideliktide mõistet määratleda n-ö kui pisiõigusrikkumistena, mida ei loeta nendes sisalduva vähese ebaõiguse tõttu kuritegudeks (Antsmäe 2001: 489). Bagatellideliktidele iseloomulikud tunnused on:

- süüteoga põhjustatud väike kahju;
- väidetava kurjategija väike süü;
- avaliku menetlushuvi puudumine.

Bagatellideliktid jaotatakse ehtsateks ja mitteehtsateks deliktideks. Ehtsate bagatellideliktide all mõeldakse neid õigusrikkumisi, mis on olemuselt vähetähtsad, nad riivavad õiguskorda ja õiglustunnet vaid õrnalt ega pruugi seega üldse olla riiklikult sanktsioneeritud. Ehtsate bagatellideliktide näiteks võib tuua avalikus kohas lärmamist, piletitä sõitu, sõidutee ületamist selleks mitteettenähtud kohas jne. Mitteehtsate bagatellideliktide olemus ja hukkamõistetavus ei sea nende üldist karistamisväärtust kahtluse alla, kuid konkreetsetel juhtudel võib nende tegude põhjustatud vähene kahju muuta küsitavaks karistamise vajalikkuse (Sootak 2003: 75). Mitteehtsate bagatellideliktide näiteks kehtivast õigusest on karistusseadustiku §-s 218 sätestatud varavastane süütegu väheväärtusliku asja ja varalise õiguse vastu.

Peamiseks bagatellideliktidega seonduvaks probleemiks on nende massilisus. Massilisusele vastandub ühelt poolt rikkumise vähene raskus, teiselt menetlusressursside piiratus. Kui

rikkumise raskus on vähene, rikkumise menetlemiseks eeldatavad vajalikud kulud on aga suhteliselt suured, siis muutub selliste rikkumiste karistusähvarduste alla seadmine ressursside piiratust silmas pidades ebaotstarbekaks. Teiselt poolt bagatellideliktide arvukust arvestades on nende läbi tekitatud kogukahju suhteliselt suur ning õiguskorra stabiilsuse seisukohalt on bagatellideliktide tähelepanuta jätmise seega ohtlik (Savtšenkova 2007: 6).

20. sajandil oli bagatellideliktide ning dekrimaliseerimisevõimaluste teematika kogu maailmas aktuaalne. Eriti suurt tähelepanu on nimetatud teemale pühendanud viimase kolmeneljakümne aasta jooksul, mil mitmed Kontinentaal-Euroopa riigid asusid looma lahendusi kuritegevuse “ääremaale” jäävate kergemate õigusrikkumiste eristamiseks raskematest. Bagatellideliktide suhtes sätestati erinorme ning selle eesmärgiks oli mitte niivõrd selliste kergemate õigusrikkumiste tolereerimine, vaid ennekõike püüde säästa justiitsorganeid massiliste kergemate õigusrikkumiste menetlemise kohustusest. Sellega loodeti jätta täitev- ja kohtuvõimule rohkem aega ja materiaalseid vahendeid raskemate õigusrikkumiste avastamiseks ning nende eest karistuste mõistmiseks (Antsmäe 2001: 488).

Kuni karistusõiguse reformini Eesti väikesüüteo väljendusid haldusõigusrikkumistes ning nende eest määrati karistust lähtudes haldusõigusrikkumiste seadustiku normidest ning muudest eriseadustest.

Karistusõiguse reform tõi Eesti õigusse uue lähenemise. 01.09.2002. aastal jõustunud karistusseadustikus tähtsamateks muudatusteks oli karistatavate tegude (süüteo) jagunemine kuritegudeks ja väärtegudeks ning vastuvõetud otsused, mis on suunatud vangide arvu vähendamisele ja preventatsioonile. Suuremal määral olid muudatused suunatud võitlusele vargustega, mis on kõige sagedamini esinevad kuriteoliigid ja mis moodustavad keskmiselt 51 % kõikidest kuritegudest (Justiitsministeeriumi 9 kuu ülevaade 2007: 3).

Uues karistusseadustikus mitteehtsad bagatellideliktid- vähemohtlikud varavastased süüteo said uue tähenduse seadustiku §-s 218. Käesolev paragrahv kujutas endast varavastaste bagatellideliktide materiaalõiguslikku lahendust, nähes ette vastutuse väheolulise varavastase süüteo kui väärteo eest (Sootak, Pikamäe 2004: 484). Samuti oli siin sätestatud varavastaste süütegude privilegeeritud koosseis, mis hõlmab kõiki väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu suunatud varavastaste süütegude põhikoosseise, välja arvatud röövimine ja väljapressimine, kui varavastaste süütegude kõige raskemad juhud. Sisuliselt on varavastaste süütegude vähemohtliku koosseisuna tegu varavastaste bagatellideliktidega, mille

puhul põhikoosseisu juures sätestatud karistuse kohaldamine pole otstarbekas (Aas jt 2002: 65).

Erinevus varguse ja pisivarguse vahel seisnes ka varastatud asja rahalises väärtuses. Asi on väheväärtuslik ja varaline õigus on väheoluline, kui selle rahaline väärtus ei ületa kahtekümmend miinimumpäevamäära. Vastavalt KarS § 44 lõikele 2 on miinimumpäevamäära suurus 50 eesti krooni. Seega on vähemohtlik varavastane süütegu välistatud, kui asja või varalise õiguse rahaline väärtus on üle 1000 eesti krooni (Sootak, Pikamäe 2004: 485). Korduv toimepandud pisivargus muutus varguseks sõltumata sellest, et lõppes eelneva väärteo kehtivuse tähtaeg. Isiku toimepandud pisivargus menetleti väärteomenetlusena juhul, kui eelnevalt puudusid karistused toimepandud varavastaste süütegude eest. Muude asjaolude ilmnemisel kauplusevarast või isikut, kes pani toime muu vähemohtliku varavastase süüteo, käsitleti kurjategijana.

Käesoleva paragrahvi sanktsioon, mis üldjuhul tähendab seadusega ettenähtud riikliku sundi või mõjutusvahendit, määrab karistuseks rahatrahvi summas kuni 15000 eesti krooni või aresti. Vastavalt KarS §-le 48 kohus võib väärteo eest määrata aresti kuni kolmkümmend päeva.

Karistusseadustiku jõustumisel hakkas kehtima selline olukord, kus isik, kes pole varem toime pannud varavastaseid süüteguisid, pannes toime toidu varguse kauplusest, või odava mobiiltelefoni varguse baaris, võis eeldada karistuseks rahatrahvi summas kuni kolmsada trahviühikut. Esimesel korral rahatrahvi summa ei pidanud olema suur ning see oli politseiametniku otsustada. Samuti rahatrahvi määramise protseduur võis toimuda sama kaupluse kõrval politseisõidukis, kesta 10-15 minutit ning pärast seda oli isik vaba. Sama isiku jaoks olukord muutus keerulisemaks, kui ta oli uuesti toime pannud vähemohtliku varavastase süüteo. Korduvat pisivargust käsitleti mitte KarS § 218 lg 1 alusel, vaid KarS § 199 lg 2 p 4 alusel. Siis oli täidetud varguse koosseis ning sama paragrahvi sanktsioon näeb ette karistuseks ühe - kuni viieaastast vangistust. Samuti tuleb märkida, et esmastel ülekuulamistel uurivad kvalifitseerisid pisivarguse varguseks, lähtudes mitte jõustunud kohtuotsusest, vaid politsei andmebaaside andmetest. Korduva pisivarguse puhul isik võis veeta üle 10 tunni politseiosakonna arestikambris, enne kui tuli valveuurija. Koos kahtlustatavaks tunnustamisega määrati isikule tõkend, mis võis olla ka kõige karmim- vahi alla võtmine.

Ajavahemikus, mil kehtis karistusseadustiku § 218 esimene redaktsioon, paljud kriminaalasjad, mille kahjusummad võisid piirduda paarikümne krooniga, jõudsid prokuratuurist kohtusse. Kuigi kriminaalmenetluse seadustiku (RT I 2004, 46,329) § 202 võimaldab lõpetada kriminaalmenetluse otstarbekuse kaalutlusel, on mõned kriminaalasjad jõudnud välja Eesti Vabariigi Riigikohtuni.

Mõnedes Riigikohtu lahendites võib leida huvitavaid erinevate poolte karistusseadustiku tõlgendusi vähemohtlike varavastaste süütegude osas. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium oma 4. novembri 2002. aasta otsuses märkis, et alates 1. septembrist 2002. aastast kehtiva karistusseadustiku § 5 kohaselt mõistetakse karistus teo toimepanemise ajal kehtinud seaduse järgi, kuid teo karistatavust välistaval, karistust kergendaval või muul viisil isiku olukorda leevendaval seadusel on tagasiulatuv jõud. Kohtukolleegium oma otsuses leidis, et süüditunnistamine enne 1. septembrit 2002.aastal toimepandud varguste katsetes tuleb lõpetada ning kriminaalmenetlus lõpetada (RKL 3-1-1-9-03). Riigikohtu kohtuasjas nr 3-1-1-31-03 süüdimõistetu esitas kohtumääruse peale erikaebuse, milles leiab, et talle kriminaalkoodeksi järgi süüksarvatud kelmus kvalifitseerub karistusseadustiku järgi väärteona, sest kõikides kuriteoepisoodides jääb väljapetetur rahasumma alla 1000 eesti krooni. Seetõttu tuleb seda tegu käsitada varavastase süüteona väheväärtusliku varalise õiguse vastu KarS § 218 mõttes, s.o väärteona. Veel leidis kaebuse esitaja, et talle KrK § 143 lg 2 p 2 järgi süüksarvatud kuritegu ei ole õige kvalifitseerida KarS § 209 lg 2 p 1 järgi ka seetõttu, et käesolevaks hetkeks on tema varasem varguse eest mõistetud karistus kustinud (RKL 3-1-1-31-03).

Erinevate tõlgenduste vältimiseks 26. novembril 2002. aastal tegi Riigikohtu kriminaalkolleegium kohtulahendi, mis aitas edasiste kohtuotsuste tegemisel. Pika kohtutee alguseks sai asjaolu, et 2001. aasta kevadel I. Drobin üritas varastada Tallinnas kahest erinevast kauplusest toiduaineid 688.60 eesti krooni ja 976.45 eesti krooni eest. 5. veebruaril 2002. aastal tunnistas Tallinna Linnakohus I. Drobini süüdi vargusekatses KrK § 15 lg 2 ja § 139 lg 2 p 2 järgi ning karistuseks mõisteti talle neli kuud vabaduse kaotust tingimisi üheaastase katseajaga. Seepeale oma protestis Riigikohtule 7. oktoobrist 2002. aastal Tallinna Prokuratuuri prokurör Kairit Alvela palus tühistada Tallinna Linnakohtu määruse ning vabastada I. Drobin KarSRakS lg 3 alusel karistuse kandmisest. Protestis märgiti, et I. Drobin oli süüdi tunnistanud kahe vargusekatse eest. Esimeses episoodis puudusid süüteo koosseisus sätestatud raskendavad asjaolud ja varastatu väärtus oli 688.60 eesti krooni. Seega oli vastavalt KarS § 218 lg-le 1 tegemist väärteoga. Teises episoodis oli varastatu

väärtus 976.45 eesti krooni. Tulenevalt sellest, et esimene varguseepisood langes ära ja muud KarS § 199 ettenähtud raskendavad asjaolud puudusid, tuli prokuröri arvates ka teist episoodi käsitleda väärteona KarS § 218 lg 1 järgi. Samuti esitas prokurör muid põhjusi, kuid Riigikohtu kriminaalkolleegium jäi seisukohale, et KarS § 218 lg 1 sätestab kriminaalvastutuse varavastase süüteo eest väheväärtusliku asja või varalise õiguse vastu, kui puuduvad süüteokoosseisus märgitud raskendavad asjaolud. Seega on KarS § 218 viitelise iseloomuga ja käsitatav karistusseadustiku 13. peatüki suhtes üldosalise sättena. Isiku käitumist tuleb kvalifitseerida KarS § 218 lg 1 järgi üksnes siis, kui tegu vastab karistusseadustiku 13. peatükis ettenähtud süüteokoosseisule (v.a röövimine või väljapressimine); see tegu on suunatud väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu ja selles teos puuduvad vastavas süüteokoosseisus sätestatud vastutust raskendavad asjaolud.

Eeltoodust tegi Riigikohtu kriminaalkolleegium järelduse, et KarS § 218 lg 1 ei näe ette sellist iseseisvat süüteokoosseisu nagu varavastane süütegu väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu, vaid sätestab vastutuse nt varguse, omastamise jm varavastase süüteo (v.a röövimine ja väljapressimine) eest, mis on suunatud väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu. (RKL 3-1-1-116-02).

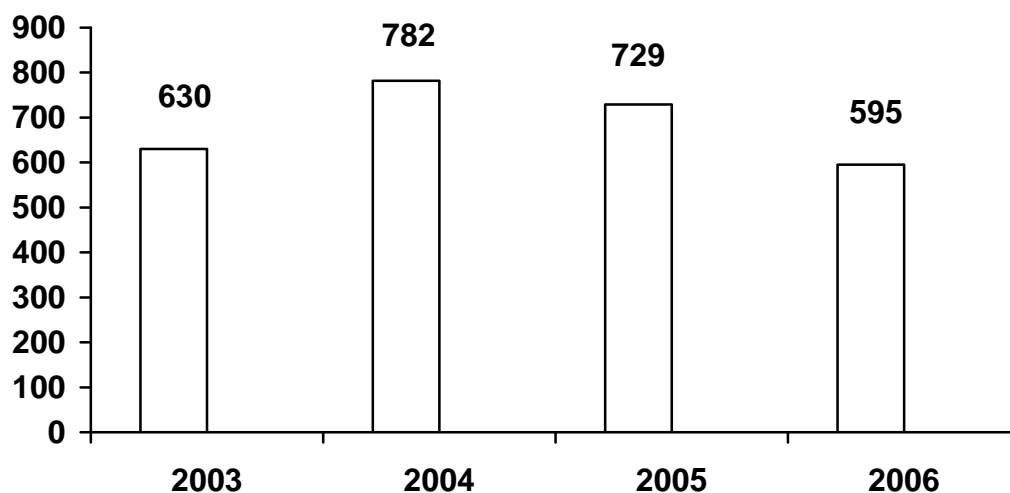
2.2. Andmed vähemohtlike varavastaste süütegude toimepanemise kohta Tallinna keskkonnas enne 15.03.2007. aastat

Enamiku vähemohtlikest varavastest süütegudest, mis on toime pandud Tallinna keskkonnas enne 15.03.2007. aastat ning mida menetleti väärteomenetluse korras, moodustavad pisivargused kauplustest, asutustest, ühistranspordis. Aastatel 2005-2006 pandi pisivargusi toime umbes võrdselt nii kauplustest (59 % kogu arvust) kui ka muudest kohtadest (41% kogu arvust). Vargus pidi toime pandama esmakordselt ja varastatu väärtus ei tohtinud ületada 1000 eesti krooni. Registreeritud statistika vähemohtlike varavastaste süütegude osas ei näidanud tegelikku pilti. Paljud kannatanud esitasid avalduse politseisse ainult juhul, kui isik oli turvatöötajate poolt kinni peetud või juhtunu kohta oli olemas videosalvestus.

Alates 2003. aastast kuni 2005. aastani pandi Tallinna keskkonnas toime keskmiselt üle 600 vähemohtliku varavastase süüteo aastas. Aastatel 2004 ja 2005 märgiti pisivarguste toimepanemise tugevat kasvu. See asjaolu oli tingitud alaealiste kuritegevuse tugevast

arengust. (Alaealiste poolt ja alaealiste suhtes toimepandud süütegude analüüs p 1). Aastal 2006 toimus pisivarguste märkimisväärne langus. 2006. aastal pandi Tallinna kesklinnas toime 595 väärtegu, mis on kvalifitseeritavad KarS § 218 lg 1 järgi ning mis on 134 väärtegu vähem kui 2005. aastal (Politsei andmebaas POLIS).

Joonis 1. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud varavastased süüteod väheväärtusliku asja või varalise õiguse vastu aastatel 2003-2006.

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri väärtegu statistika. Politseiamet, 2007 (Põhja Politseiprefektuuri interneti sisekeskkond).

Väärtegu toimepanemise vähenemise üheks põhjuseks võib lugeda piirkondliku politsei poolt rakendavaid meetmeid alaealiste suhtes. Teostatud on erinevaid ennetusprojekte ning tõstetud kontrolli alaealiste käitumise üle. Eriti jõudsalt kasvas Tallinnas alaealiste kuritegevus 2005. aastal (Alaealiste poolt ja alaealiste suhtes toimepandud süütegude analüüs 2007 : 9). Peale seda tõstsid paljud kesklinna asutused turvalisuse taset. Paljudesse kohtadesse paigaldati videokaameraid. Politseiasutuste kompleksne töö, majandustõus ning üldise elatustaseme tõus aitasid pisivarguste arvude vähenemisele.

2007. aastal jaanuaris-veebruaries pandi toime kokku 111 vähemohtlikku varavastast süütegu. Esimeste kuude näitajad ei erinenud suurelt eelmiste aastate näitajatest. Võrdluseks, 2005. aastal samal perioodil pandi toime samuti 111 väärtegu ja 2006. aastal 83 väärtegu (Politsei andmebaas POLIS).

2.3. Karistusseadustiku muudatus 15.03.2007. aastal vähemohtlike varavastaste süütegude osas

Karusseadustiku muudatuse vajadusele vähemohtlike varavastaste süütegude osas hakati juhtima tähelepanu juba 2005. aastal. Samal aastal valmis Justiitsministeeriumis analüüs kriminaalmenetluse lõpetamise kohta otstarbekuse kaalutlusel. Analüüsi esimeses etapis võeti vaatluse alla kriminaalmenetlusregistri menetlusstatistika perioodil 01.05.2005-31.08.2006. Teises etapis analüüsiti 407 kriminaaltoimikut (Põhja Ringkonnaprokuratuuris 200, Lõuna Ringkonnaprokuratuuris 67, Lääne Ringkonnaprokuratuuris 70 ning Viru Ringkonnaprokuratuuris 70). Kriminaaltoimikute analüüs hõlmas 2006. aasta toimikuid.

Justiitsministeeriumi praktikud tõstasid probleemi, et kriminaalmenetlused olid tihti algatatud juhtudel, kus kahjusumma ei ületanud isegi mitte 25 eesti krooni. Kriminaalmenetluse seadustik võimaldas sellistel juhtudel lõpetada kriminaalmenetluse otstarbekuse kaalutlusel KrMS §-de 202, 203 alusel. Justiitsministeeriumis esindajate arvates tõusis sellisel juhul üles küsimus kriminaalmenetluse ökonoomsusest ja prokuratuuri ressursi otstarbekast kasutamisest. Samuti leiti Justiitsministeeriumis, et pisivarguste puhul ei esine obligatoorselt kuriteokaristuse rakendamise kohustust (Agarmaa jt 2007: 3).

Niisugused väited vähemohtlike varavastaste süütegude osas vastasid tegelikkusele. Pisivarguste ehk suures enamuses kauplustevarguste kriminaalmenetlus nõudis põhjendamatult suuri ressursse. Näitena võib tuua Põhja Politseiprefektuuri Kesklinna politseiosakonna töökorralduse kauplustevarguste kriminaalmenetlemisel, kus antud süüteo liigi menetlemisega tegeles eraldi politseiuurijate töögrupp. Kesklinna politseiosakonna kriminaalteenistuses oli umbes nelikümmend politseiuurijat ning eraldi kauplustevargustega tegeles neist neli. Antud ametnikud viibisid eraldi vahetustes ning kriminaalasjade menetlemine nõudis suurt tööd. Iga politseiuurija käes võis olla üle kahekümne kriminaaltoimiku ning Põhja Ringkonnaprokuratuuri saadeti igas kuus kuni kümme kriminaalasja koos kohtueelse menetluse kokkuvõttega. Samal ajal teiste politseiuurijate puhul loeti rahuldavaks tulemuseks ühes kuus kolme kriminaalasja saatmine Põhja Ringkonnaprokuratuuri.

Iga pisivarguse kriminaalmenetlus nõudis aega ning paljude menetlustoimingute läbiviimist. Kuni uue kriminaalmenetluse seadustiku jõustumiseni 2004. aasta suvel kehtis kord, kus esmane vahi alla võtmise taotlemine oli politseiuurija otsustada. Juhul, kui pisivarguse

sooritanul oli karistusregistris palju muid karistusi pisivarguste või muude varguste eest, siis reeglina taotles politseiuurija esimese astme kohtult pisivarguses kahtlustatavale tõkendiks vahi alla võtmist. Sisuliselt see tähendas politseiuurija jaoks pidevat ajapuudust ning tohutut paberitööd. Pärast uue kriminaalmenetluse seadustiku jõustumist isiku vahi alla võtmise taotlemise küsimustega hakati tegelema Põhja Ringkonnaprokuratuuris ning sellest ajast kurjategijaid nii massiliselt ei vahistata.

Samuti tuleb märkida, et kriminaalmenetluse seadustiku alusel on igal kahtlustataval õigus kaitsjale. Praktika kujunes selliseks, et kaupluses pisivarguse toimepannud isiku ülekuulamisele kutsuti määratud kaitsja, kes on vandeadvokaat või vandeadvokaadi abi Tallinna advokaadibüroodest. Oma teenuste eest küsisid kaitsjad kuni 700 eesti krooni ning nende põhiliseks tegevuseks oli sisuliselt viibida kahtlustatava kõrval ülekuulamise käigus, mis võis kesta kuni 20 minutit. Pärast isiku kahtlustatavana ülekuulamist esitasid kaitsjad taotlusi kaitsjatasu määramiseks ning hiljem hüvitas riik kriminaalmenetluse kulutusi.

Kriminaalasja toimik saadeti pärast kohtueelse menetluse läbiviimist prokuratuuri ning seal kriminaalasja menetlemine tihti lõpetati otstarbekuse kaalutlusel. Prokuratuuri menetlustoimingud nõudsid samuti aega ning ressursse. Prokuröri taotluse lõpetada kriminaalmenetlus lahendas kohtunik oma määrusega.

Väidete kinnitamiseks esitas Justiitsministeerium kriminaalmenetluse registriandmeid, mille alusel lõpetati perioodil 01.05.2005-31.08.2006 prokuratuurides kokku menetlus 5955 isiku suhtes, nendest kõige suurema osa lõpetamised KrMS § 202 (kriminaalmenetluse lõpetamine avaliku menetlushuvi puudumise korral ja kui süü ei ole suur) alusel- kokku 3698 isiku suhtes. Kokku lõpetati vaadeldud perioodil KrMS § 202 ja 203 alusel kõikides prokuratuurides kriminaalasi 4232 süüteo. Samas KrMS § 202 alusel lõpetamiste arv oli oluliselt kasvanud ning näitas tõusutendentse. Ka KrMS 203 alusel (kriminaalmenetluse lõpetamine karistuse ebaotstarbekuse tõttu) lõpetamiste puhul oli kerge tõusutendents. Vaadeldud perioodil saadeti kohtusse 13260 isikut, kriminaalmenetluse lõpetamised KrMS § 202 ja § 203 alusel moodustasid umbes 31 % kohtusse saadetud isikute üldarvust (Agarmaa jt 2007: 5).

Suurema osa otstarbekuse kaalutlusel lõpetatud kriminaalasiadest moodustasid vargused. KrMS § 202 alusel tehtud lõpetamistest moodustasid need koos süüteo katsetega 39% kõikidest KrMS § 202 tehtud lõpetamistest. Nendest 987 olid varguse (KarS § 199) episoodid

ning 519 süüteoakatset (KarS § 25). Ka KrMS § 203 alusel lõpetati kriminaalmenetlus kõige sagedamini varguste puhul ja koos süüteoakatsetega moodustasid need 61% (285 episoodi). Analüüsis jõuti järeldustele, et võrreldes varasemate perioodidega on tõusmas nii KrMS § 202 kui KrMS § 203 alusel kriminaalasjade lõpetamiste arv. Prokuratuuri poolt määratud rahalise kohustuse määr kahtlustatava suhtes, kes pani toime varguse, oli keskmiselt 1000 eesti krooni (Agarmaa jt 2007: 8).

Eesmärgiga viia karistusseadustik vastavusse karistusõiguse põhiseadusest tulenevate põhimõtetega alustas Justiitsministeerium tööd karistusseadustiku muutmise osas. Riigikogule esitati Justiitsministeeriumi poolt autoriõiguse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku ja elektrituru seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Sealhulgas rõhutati antud seletuskirjas kriminaalmenetluse ökonoomsuse ja prokuratuuri ressursi ebaotstarbeka kasutamise probleeme (http://eoiqus.just.ee/?act=dok&subact=1&DOK_W=133043-).

13.04.2006. aastal ei kooskõlastanud Siseministeerium Justiitsministeeriumiga uue seaduse eelnõud. Kokkuvõttes viitas Siseministeerium mõningatele probleemidele, mis kaasnevad õigusakti sellisel kujul vastuvõtmisega. Märgitigi, et karistusseadustikus muudetakse teatud väärteokoosseisud selliselt, et üheaegselt hakatakse menetlema nii väärtegu kui ka kuritegu, mistõttu vastava teo menetlemine nõuab topeltressursse. Näiteks KarS 218 lõike 1 karistusseadustiku muudatus tooks kaasa olukorra, kus kõiki sissetungimisega toimepandud väheväärtusliku asja vargusi menetleks politsei väärteoasjana KarS § 218 lõike 1 järgi ja kriminaalasjana KarS § 266 järgi. Samalaadne oleks olukord väheväärtusliku asja omavolilisel kasutamisel, kui see on toime pandud vägivallaga. Siseministeerium ei nõustunud seletuskirjas esitatud väitega, mille kohaselt väärteomenetlus korduvate pisivarguste korral on kiirem ja ökonoomsem ka seepärast, et kriminaalmenetluse lõpetamisel otstarbekuse printsiibil tuleb kohustuse täitmatajätmisel kriminaalmenetlus uuendada, kuid väärteomenetluses määratud rahatrahvi saab asendada arestiga. Siseministeerium viitas eelnõu autorite pealiskaudsusele ning sellele, et autorid ei ole jõudnud selgusele, millised kulutused kaasnevad asendusarestiga ning kas need on võrreldavad kriminaalmenetluse uuendamisel tekkivate kuludega. Üheks tähtsamaks probleemiks kujunes asjaolu, et arest tuleks ära kanda politsei arestimajades, mis on niigi ületäidetud ning sellega kaasnevad ka arestialuse ülalpidamiseks tehtavad kulutused. Kriminaalmenetluses on lisaks erinevatele karistustele võimalik karistuse asendamine üldkasuliku tööga ning karistusest vabastamine koos

käitumiskontrollile allutamise, väärtegade korral sellised alternatiivid puuduvad (http://eoigus.just.ee/?act=dok&subact=1&DOK_W=135138).

Siseministeeriumi poolt esitatud argumendid, mis käsitlesid tulevase probleeme määratud aresti kandmise kohta, väljendusid juba 2007. aasta suvel. Selleks ajaks kujunes välja isikute nimekiri, kes polnud ära kandnud määratud aresti. Üheks probleemiks kujunes ka Põhja Politseiprefektuuri arestimaja pidev täituvus. 2007. aasta suve jooksul ei jätkunud arestimajas kohti isikutele, keda toimetati sinna erinevatel põhjustel. Põhja Politseiprefektuuri arestimajas võis üheaegselt viibida kuni 100 isikut. Praktikas tähendas see, et õigusrikkumise toimepannud isik pani ennast arestimajas nimekirja, et millalgi tulla ja ära kanda oma arest. Isikud, kes ei olnud nii seadusekuulekad, nautisid olukorda, kus politseiametnikud pidid neid iga kord vabaks lubama. Suvel 2007. aastal kordusid juhtumid, kui politseiametnik tuvastas isiku kinnipidamisel, et seda isikut otsib teine politseiasutus ning isikul on suur hulk kehtivaid karistusi, kuid telefonikõne arestimajja tähendas üldjuhul seda, et isikul lubati minna ning hoiatati, et ta paneks ennast vastavasse nimekirja. Polnud raske oletada, kuidas taoline olukord mõjutas õigusrikkujaid. Igal kinnipidamise korral oli õigusrikkujal vastav ettekääne ning sellega spekuleeriti. Õigusrikkuja lubas tulevikus külastada arestimaja ja selgitas, et antud ajal ei olnud võimalik sinna pääseda, kuna arestimaja ei võtnud teda vastu. 2007. aasta lõpuks kehtis isikute nimekiri, keda politsei otsis taga seoses sellega, et nad ei ole ilmunud arestimajja. Korraldati erinevaid politseioperatsioone, mille käigus otsiti ka kehtivate karistustega kauplesevargaid.

Seaduse eelnõu seletuskirjas leidis Justiitsministeerium vastuseks Siseministeeriumile, et vääртеomenetlus tervikuna on korduvate pisivarguste menetlemiseks kiirem ja ökonoomsem kui kriminaalmenetlus (http://eoigus.just.ee/?act=dok&subact=1&DOK_W=133043). Vaatamata kõikidele asjaoludele autoriõiguse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, maksukorralduse seaduse, vääртеomenetluse seadustiku ja elektrituru seaduse muutmise seaduse eelnõu 931 SE läbisid Riigikogus edukalt kolm lugemist. 17. jaanuaril 2007. aastal muudeti lühemaks ka eelnõu pealkiri. Selle kõige tulemusena jõustus 15.03.2007. aastal karistusseadustiku ja selle muutmise seaduse seonduvate seaduste muutmise seadus.

KarS § 218 lõige 1 muudeti ning sõnastati järgmiselt:

(1) Varavastase süüteo eest väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu, välja arvatud röövimine, väljapressimine ja asja omavoliline kasutamine vägivalla abil, ning

tulerelva, laskemoona, lõhkeaine, kiirgusallika, narkootilise või psühhotroopse aine või nende lähteaine, suure teadusliku, kultuuri - või ajalooäärtusega eseme vargus,-
karistatakse rahatrahviga kuni kolmsada trahviühikut või arestiga.

Seadusemuudatuse jõustumisega hakati korduvaid pisivargusi menetlema väärteomenetluse korras. Väärteokaristusena hakati kohaldama KarS § 218 lõikes 1 sätestatud sanktsioonidena rahatrahvi kuni 6000 eesti krooni või aresti. KarS § 218 uue sõnastuse kohaselt ei muutnud ka teised raskendavad asjaolud (nt toimepanemine grupis) väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastast varavastast süütegu kuriteoks.

Korduva pisivarguse muutmine kuriteost väärteoks tõi kaasa kohustuse lõpetada sellistes asjades kriminaalmenetlus. Samasugune kohustus hakkas kehtima ka teiste kriminaalmenetluste kohta, mis KarS § 218 lõike 1 uues redaktsioonis nimetatud raskendavate asjaolude tõttu ei olnud enam kuriteod. Vastavalt KrMS § 206 lõikele 4 saadeti kriminaalmenetluse lõpetamise määrus politseile, kes kohtuvälise menetlejana hakkas otsustama väärteomenetluse alustamise kohta (http://eoigus.just.ee/?act=dok&subact=1&DOK_W=133043-).

Uus õiguskord tähendas muudatusi politseiosakondade ja prokuratuuri töös. Alates 2007. aasta jaanuarist hakkasid politseiosakonnad valmistama ette kriminaalmenetlust, milles tuli kriminaalmenetlus lõpetada. Nende hulgas olid ka vanemad kriminaalmenetlused, milles kriminaalmenetlus ühel või teisel asjaolul ei liikunud nii kiiresti kui võimalik. Politseiuurijatele tähendas see töökoormuse mõningast langust ja kergendust asjaolust, et mõned kriminaalmenetlused leiavad nii lihtsa lahenduse. 2007. aasta märtsi keskel saadeti politseiosakondadest prokuratuuri suur hulk kriminaaltoimikuid kriminaalmenetluse lõpetamiseks.

Kuritegudes kahtlustavate suhtes menetlus lõpetati. Isikute jaoks, keda võidi teoreetiliselt karistada ka vangistusega, lõppes kõik ajapikendusega ja teadmiseiga tulevases leebemast karistusest. Aeg näitas, et karistusseadustiku seadusemuudatus tõi kaasa mitte ainult muutuse registreeritud politseistatistikas, vaid ka uue seaduse tõlgenduse. Õigusrikkujate jaoks tekkisid uued võimalused tõlgendada karistusseadustiku sätteid oma kasuks. Kergem oli leida väljapääs õigusrikkujate jaoks keerulises olukorras. Uue olukorraga kohaneti kiiresti ning hakati seda kasutama oma huvides. Tähtis oli kaaluda oma tegevust ja võimaliku kinnipidamise puhul pidi olema valmis versioon, mis otseses mõttes päästis õigusrikkujat karistusest. Karistusseadustiku paragrahvi sanktsioonis sätestatud leebem karistus ning väärteomenetluses

käitumiskontrolli puudumine mõjusid pisivarguste toimepanemiste arvu suurenemisel soodustavate faktoritena.

Kauplusevargusi toimepannud isikud tuvastasid, et kauplustes vargil võib käia nüüd mitu korda ja vahelejäämine ei tekitanud enam nendes hirmutunnet. Teatud riskid oli maandatud ning kauplusevargal oli kasulikum varastada kauplusest kaupa väärtusega, alla 1000 eesti krooni. Kinnipidamisel tunnistati kauplusevaras väärteomenetluses menetlusaluseks isikuks ja talle määrati rahatrahv või arest. Valdav osa kauplusevarastest ei oma kindlat elukohta ja muud vara ning politsei poolt määratud rahatrahvi suure tõenäolisusega kinni ei maksta. Samuti ei liigu nende isikute pangaarvetel rahalisi vahendeid. Arestimaja täituvuse probleemid said ka kiiresti kurjategijate ringis teatavaks ning see asjaolu mängis ka kindalt rolli.

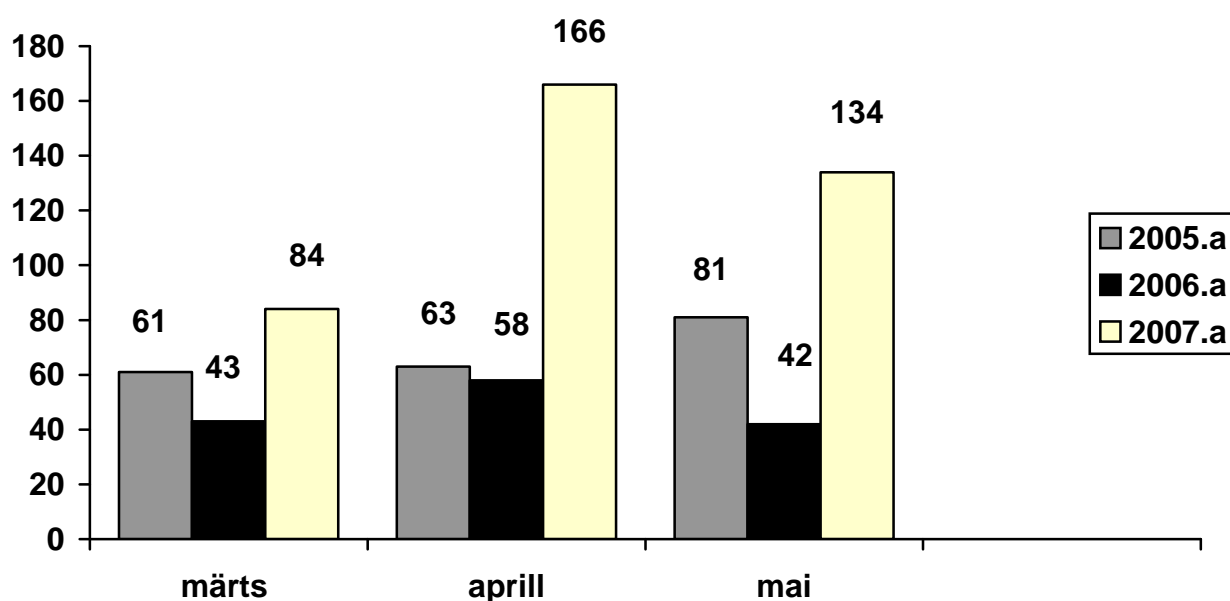
Korter- ja autovargad leidsid samuti ka muid kasulikke aspekte karistusseadustiku muudatuses. Esiialgu, kui ukسلuku või autoluku lõhkumisega peeti kinni varas, siis viimasel leidis oma tegevuse põhjendus. Esmasel ülekuulamisel varas teatas, et tal ei olnud plaanis panna toime korterivargust või autovargust ning tema eesmärgiks oli lõhkuda lukk. Kehtisid erinevad variandid, mis eesmärgiga mindi võõrast vara lõhkuma. Korterivargad ja autovargad üldjuhul valisid sellised lukke, mille väärtus ei tohtinud ületada 1000 eesti krooni. Kohe pärast seadusemuudatust selline tegevus kvalifitseeriti KarS § 218 lg 1 järgi ning menetleti väärteoasjana. Hiljem olukord mõnevõrra muutus ja isikute tegevust kvalifitseeriti omavolilise sissetungimise katsena KarS § 266 -§25 lg 2 järgi. Kriminaalmenetlused saadeti prokuratuuri, kuid advokaadid olid antud küsimustes sageli teisel seisukohal.

Karistusseadustiku seadusemuudatus tõi kaasa uusi nähtusi. Registreeritud politseistatistikas toimusid märkimisväärsed muudatused ja tekkisid on uued tendentsid kurjategijate õigusvastases käitumises. Vargad said tunda väärteomenetluse eeliseid pisivarguste puhul. Isikud, kes vabanesid vanglatest 2007. aasta jooksul ning olid karistatud varavastaste süütegude eest, lähtudes registreeritud politseistatistikast ja politseiandmebaaside andmetest, ei jätkanud endise tegevusega ning sooritasid ainult kauplusevargusi või muid pisivargusi.

2.4. Vähemohtlike varavastaste süütegude toimepanemine Tallinna kesklinnas märtsis-detsembris 2007. aastal

2007. aasta algusest kuni kevadeni tõusis Tallinna kesklinnas registreeritud pisivarguste arv. märkimisväärselt. Muutus pisivarguste liigiline jaotus ning toimepanemise viis. Oluliselt sagesid pisivargused kauplustest.

Joonis 2. Põhja Politseiprefektuuri keslinna politseiosakonnas registreeritud vähemohtlikud varavastased süüteod märtsis –mais aastatel 2005-2007.

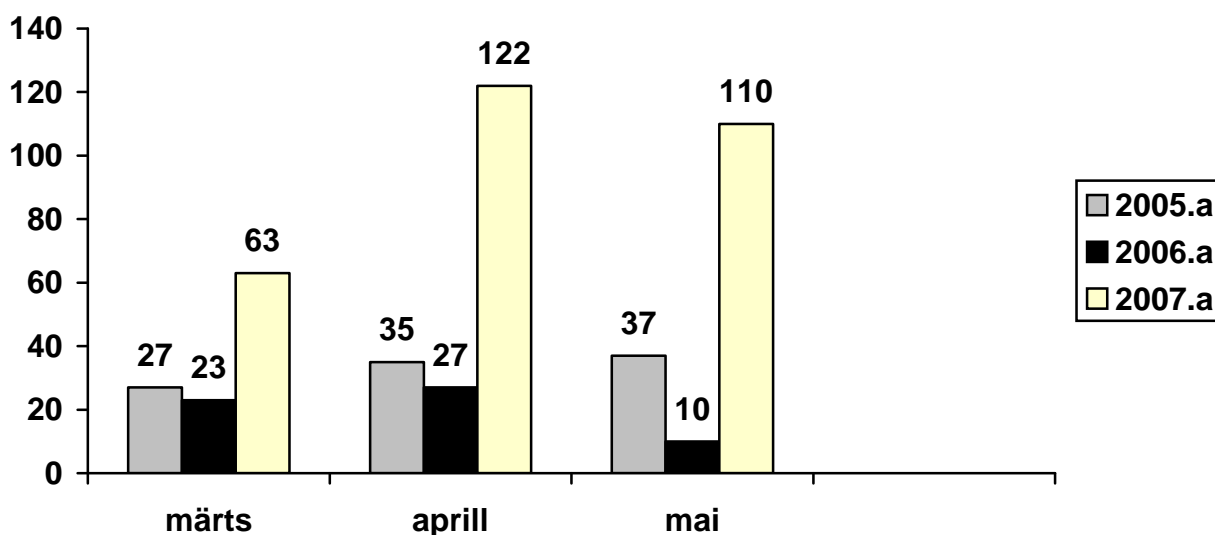

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri väärtegade statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei andmebaas POLIS).

Märtsis 2007. aastal jäi pisivarguste arv viimaste aastate keskmisele tasemele. Pärast seda toimus mitmekordne pisivarguste kasv. Registreeritud pisivarguste statistika aprillis 2007. aastal näitas peaaegu kahekordset tõusu võrreldes märtsiga 2006. aastal. 2006. aastal aprillis pandi selles linnaosas toime peaaegu kolm korda vähem pisivargusi kui 2007. aastal aprillis. 2007. aastal mais situatsioon pisivarguste toimepanemisega stabiliseerus, kuid näitas endiselt kõrget taset. Võrreldes eelmiste aastatega suurenes 2007. aasta kevadkuudel mitu korda kauplustevarguste arv. Siinjuures tuleb märkida, et kuni 2007. aasta sügiseni kehtis praktika, kus kauplustevargale isikut tõendava dokumendi olemasolul määrati politsei poolt rahatrahv politseisõidukis kaupluse kõrval ja ta lubati minema. Pärast seda oli kauplustevargustel

võimalus minna uuesti vargile. Mõned isikud peeti päeva jooksul mitu korda kinni pisivarguse eest kaupluses. Tihedamini hakati ka lahkuma tanklatest jättes maksmata kütuse eest. Märkimisväärselt vähenesid pisivargused asutustest ja muudest kohtadest. Peamiseks tendentsiks osutus kauplustest pisivarguste arvu suurenemine ja nende osakaalu suurenemine kõikide pisivarguste hulgas. Kõige rohkem kauplusevargusi pandi toime Viru keskuses. Palju avaldusi saabus Stockmanni kaubanduskeskusest ning Rimi kauplustest. Esialgu üritati varastada sööki või jooke, kuid hiljem osutusid üha enam pisivarguste objektiks parfüümid, alkohol, riided, tehnikakaubad. Kordusid juhtumid, mil 10-12 aastased alaealised üritasid varastada mänguasju.

Joonis 3. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud kauplusevargused märtsis-mais aastatel 2005-2007.

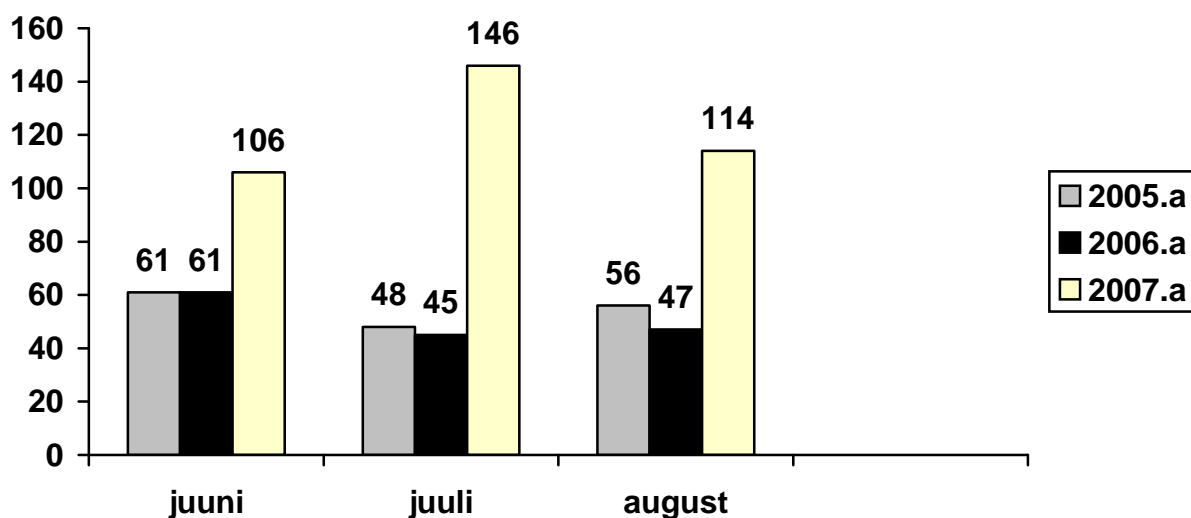

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri väärtegade statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei andmebaas POLIS).

2007. aasta suvel tõusis registreeritud pisivarguste arv. Asutustes ning muudes avalikes kohtades toimepandud pisivarguste arv aga vähenes. Vaadeldaval perioodil registreeriti ainult 5-6 taolist pisivargust. Eelmistel aastatel taoliste pisivarguste arv oli mitu korda suurem. Üha sagedamini hakati lahkuma tanklatest jättes kütuse eest maksmata. Kauplusevargused jäid sama kõrgele tasemele. Igast neljast pisivargusest kolm pandi toime kauplustes. Situatsiooni raskendas Põhja Politseiprefektuuri arestimaja täituvuse probleem. Pisivargaid ei suudetud saata sellesse asutusse karistuse kandmiseks ning nad lubati koju. Arestimajas kandis aresti korraga üks või kaks pisivarast. Samuti registreeriti rohkem juhtumeid, kui isikud lahkusid söögikohtadest ja ei maksnud tellimuse eest. Enne karistusseadustiku seadusemuudatust

tellimuse maksmata jätmise eest, kui see oli toime pandud korduvalt, alustati isiku suhtes kriminaalmenetlust.

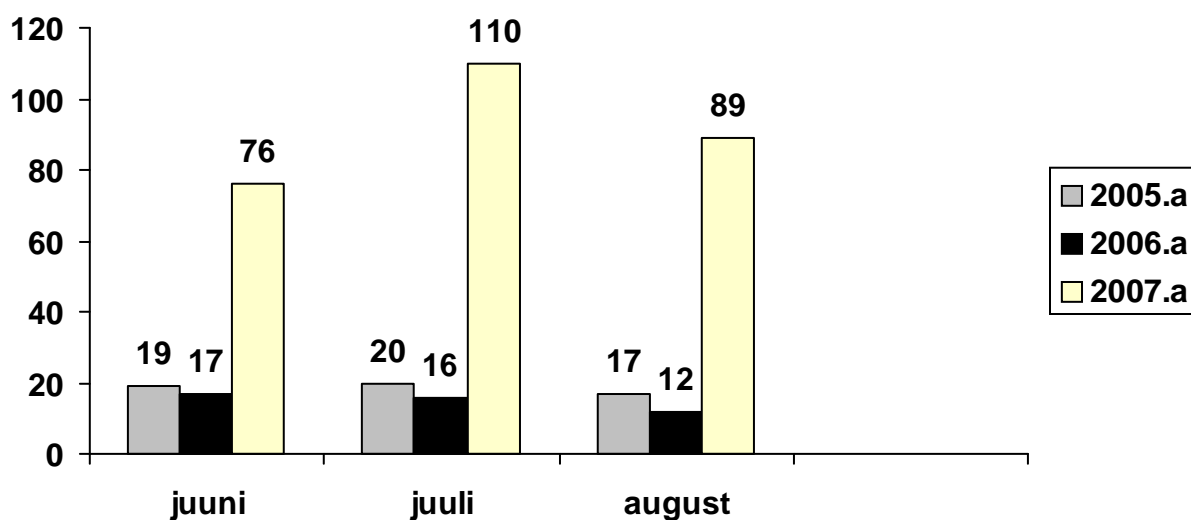
Joonis 4. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud vähemohtlikud varavastased süüteod juunis –augustis aastatel 2005-2007.

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri väärtegade statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei andmebaas POLIS).

Aastatel 2005 ja 2006 pandi suurem osa pisivargusi toime tänavatel. Suvekuudel avati Tallinna kesklinnas palju suvekohvikuid. Paljud välismaalased külastasid Eestit ning olid hooletud oma vara suhtes söögikohtades, mis muutus varaste jaoks kergeks saagiks. Varastati eelkõige käekotte ja rahakotte, see toimus sageli ka linnaparkides, kus alkoholijoobes isikud sattusid pisivarguste ohvriks. 2007. aasta suvel situatsioon muutus. Kuu jooksul registreeriti ainult mõni pisivargus, mis pandi toime nimetatud avalikes kohtades. Suurem osa pisivargusi pandi toime kauplustes. Võrreldes aastatega 2005 ja 2006 kauplustevarguste arv suurenes 5-6 korda. Iga päev pandi linnaosa kauplustes toime 3-4 pisivargust. Kuid nagu näitab praktika, oli kauplustevarguste arv tunduvalt suurem. Paljudes kauplustes puudusid turvakaamerad ning kauba kadumist ei märgatud. Kordusid juhtumid, kui kauplusevarga koos varastatud kaubaga pidas politsei kinni tänaval vahetult pärast kauplusevargust ja kaupluse esindajad ei osanud tuvastada tagastatud kauba päritolu. Kuigi kauplusevaras tunnistas süüd, selgitas varguse asjaolusid ning politseiametnikud nägid pisivarguse toimepanekut.

Joonis 5. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud kauplusevargused juunis –augustis aastatel 2005-2007.

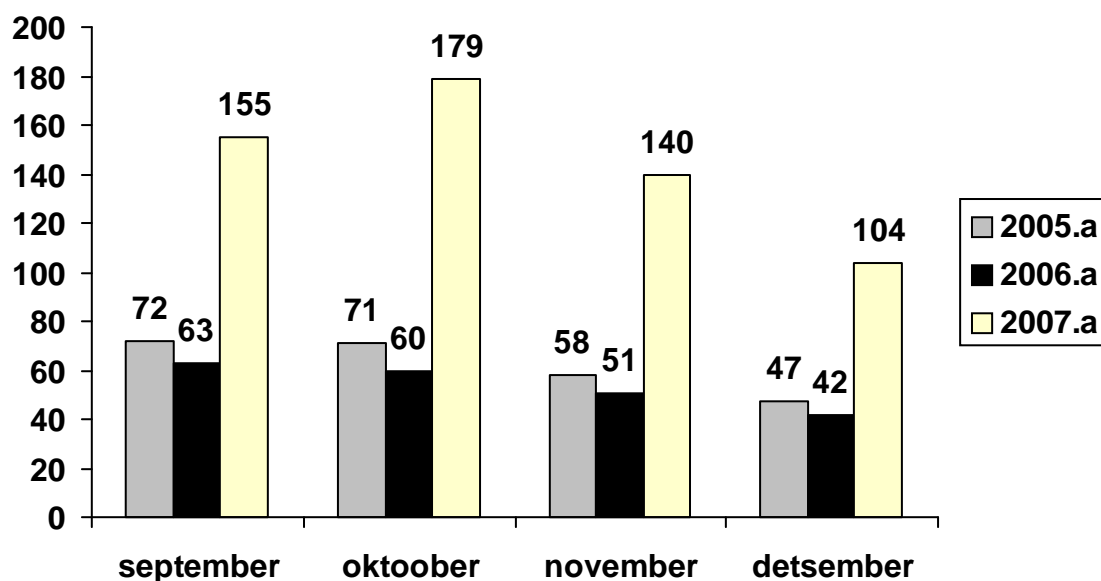

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri väärtegade statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei andmebaas POLIS).

2007. aasta sügisel suurenes veelgi registreeritud pisivarguste arv. Eriti kriitiliseks kujunes situatsioon 2007. aasta oktoobris. Pärast seda hakkas pisivarguste arv vähenema. Suur roll selles oli Põhja Politseiprefektuuri arestimaja kasvanud suutlikkusel võtta vastu pisivargaid aresti kandmiseks. Kui varem oli arestimajas korraga üks kuni kaks väärteo toime pannud arestialust, siis detsembris oli neid Põhja Politseiprefektuuri arestimajas korraga 40-50. 2007. aasta novembris- detsembris tekkisid täiendavad vabad kohad ning moodustus nimekiri isikutest, keda koheselt tuli toimetada arestimajja. Alates detsembri keskpaigast kuni aastavahetuseni viibis arestimajas rohkem kui 50 inimest, kes olid sooritanud kauplustest või mujalt alla 1000-krooniseid vargusi. Siseministeriumis valmis analüüs, mis näitas et politsei oli seni kasutanud seadusest tulenevaid võimalusi väärteo eest karistamiseks liiga leebelt ja väga vähestele taotlenud kohtuniku poolt aresti määramist. Olukorra tegi keerulisemaks ka praegu kehtiv vangistuseseadus (RT I 2006, 63,466), mille järgi peab isik, kellele määratakse arest väheväärtusliku asja varguse eest, kandma karistuse elukohajärgse politseiprefektuuri arestimajas. Kuna enamik selliseid pisivargusi pannakse toime Tallinnas, olid Põhja Politseiprefektuuri arestimajas järjekorrad ja pisivaraste arest lükkus edasi. Olukorra lahendamiseks paigutas politsei Eesti teistesse arestimajadesse ümber need kinnipeetavad, kelle puhul polnud sätestatud, kus piirkonnas nad pidid oma karistust kandma. Tänu sellele oli

võimalik Tallinna kauplustest tabatud pisivargad saata koheselt 48 tunniks arestimajja ja hiljem taotleda kohtuniku poolt kuni 30 päevast aresti. Praegu on muutmisel vangistusseadus, mille järgi aresti ei pea kandma enam elukohajärgse politseiprefektuuri arestimajas. Seaduse muudatuse jõustudes saab kauplusest tabatud pisivargad saata karistust kandma ükskõik millisesse arestimajja. Teistes Eesti politseiprefektuuri arestimajades järjekordasid 2007. aastal ei olnud (Siseministeeriumi teade 07. jaanuarist. 2008.a).

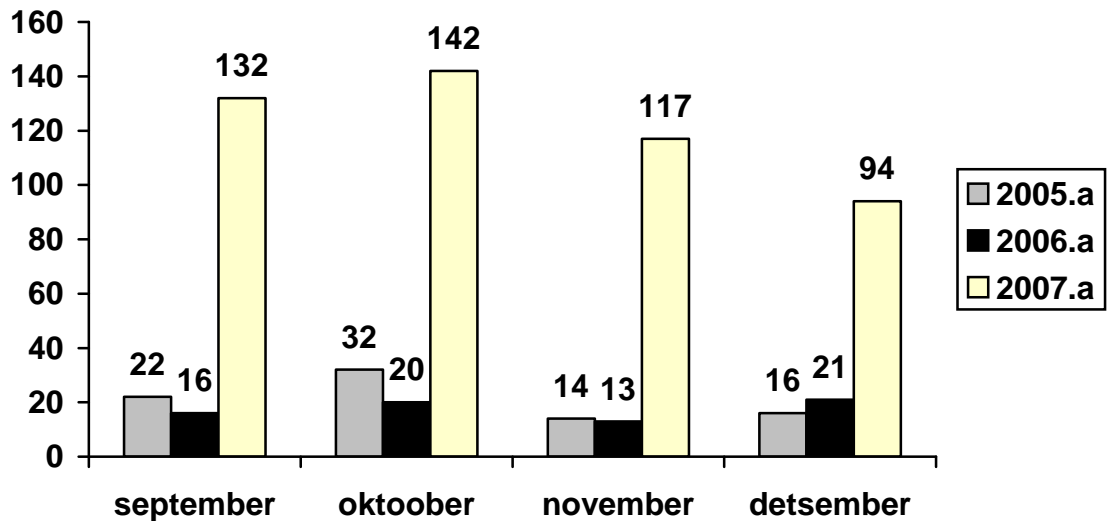
Joonis 6. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud vähemohtlikud varavastased süüteod septembris –detsembris aastatel 2005-2007.

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri väärtegade statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei andmebaas POLIS).

Pisivarguste üldine pilt jäi samaks ka 2007. aasta lõpul. Kõrgel tasemel olid kauplusevargused ja uue nähtusena ilmnis suurenenud kütusevarguste arv. Registreeriti mitukümmend taolist avaldust. Detsembris kandis üle viiekümne kauplusevarga karistust Põhja Politseiprefektuuri arestimajas ning see asjaolu ilmselt alandas kauplusevarguste arvu mõningal määral. Paljud isikud lahkusid tanklatest kütuse eest tasumata. Alates märtsist registreeriti keskmiselt 15-18 sellist juhtumit. 2008. aasta esimestel kuudel kardinaalseid muutusi ei toimunud.

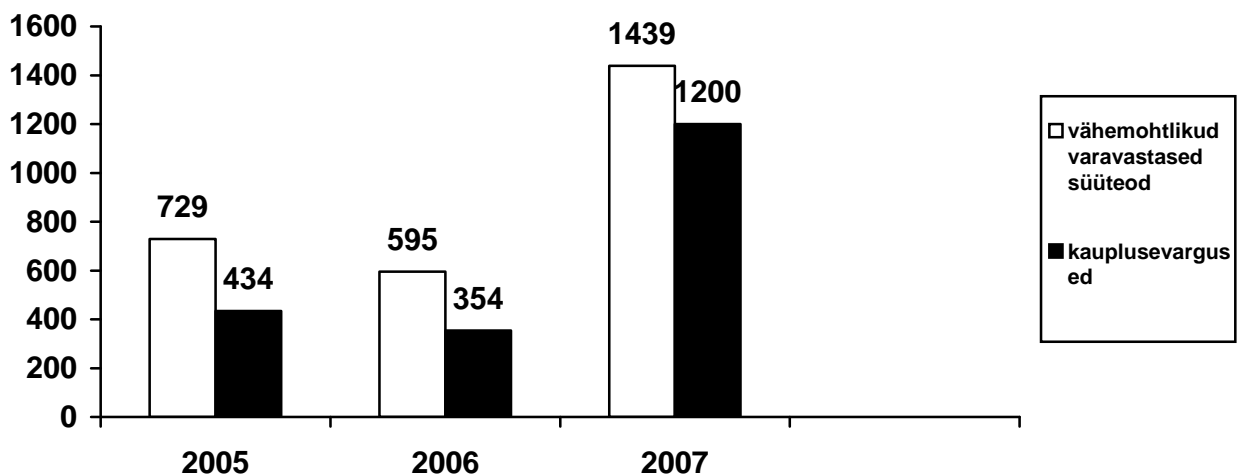
Joonis 7. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud kauplusevargused septembris –detsembris aastatel 2005-2007.

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri väärtegade statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei andmebaas POLIS).

Kokkuvõtvalt tõi 2007. aasta kardinaalseid muutusi registreeritud vähemohtlike varavastaste süütegude statistikas. Aasta jooksul pandi Tallinna kesklinnas toime 1439 vähemohtlikku varavastast süütegu. Nendest 1200 olid kauplusevargused. Oluliselt vähenes pisivarguste arv asutustes, ühistranspordis, söögikohtades ja muudes avalikes kohtades. Nendes kohtades oli pisivarguse toimepanemine erakordselt harv ning kandis pigem juhuslikku iseloomu. Sihikindlalt käidi aga vargustel kauplustes ja võib eeldada, et pisivargad nii õelda kolisid tänavatelt kauplustesse.

Joonis 8. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud vähemohtlikud varavastased süüteod ja kauplusevargused aastatel 2005-2007.

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri väärtegade statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei

andmebaas POLIS).

2007. aastal Tallina keskklinnas toimepandud vähemohtlike varavastaste süütegude arvust moodustasid kauplusevargused umbes 84 %. 2005 – 2006 aastatel oli see näitaja 59 %. Umbes 13% moodustasid süüteod, kus lahkuti tanklatest kütuse eest maksmata. Ülejäänud süüteod kujutasid endast pisivargusi muudest avalikest kohtadest. 2005 – 2006 aastatel nende pisivarguste arv oli mitu korda suurem.

2.5. Varavastaste süütegude toimepanemine Tallinna keskklinnas märtsis-detsembris 2007. aastal

2007. aasta sügisel valmistas Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond ette kuritegevuse üheksa kuu ülevaate ning tuli järeldusele, et registreeritud varavastases kuritegevuses toimus Eestis märgatav langus. Esimese üheksa kuuga pandi toime 16606 varavastast kuritegu ja võrdluseks 2005. aastal samal perioodil pandi neid toime 23688. Justiitsministeeriumi arvestuse järgi langes varavastane kuritegevus Eestis 27 % võrreldes 2005. aastaga ning 17% võrreldes 2006. aastaga. Peamiseks põhjuseks peeti varguste arvu vähenemist üle Eesti. Justiitsministeeriumi hinnangul põhjustas suures osas varguste arvu vähenemise 15.03.2007. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatus, mille kohaselt on kuriteona käsitletav vaid vargus, millega on tekitatud 1000 eesti krooni või enama väärtuses kahju. Samuti langes 11% võrra röövimiste toimepanemise arv (Justiitsministeeriumi 9 kuu ülevaade 2007: 3).

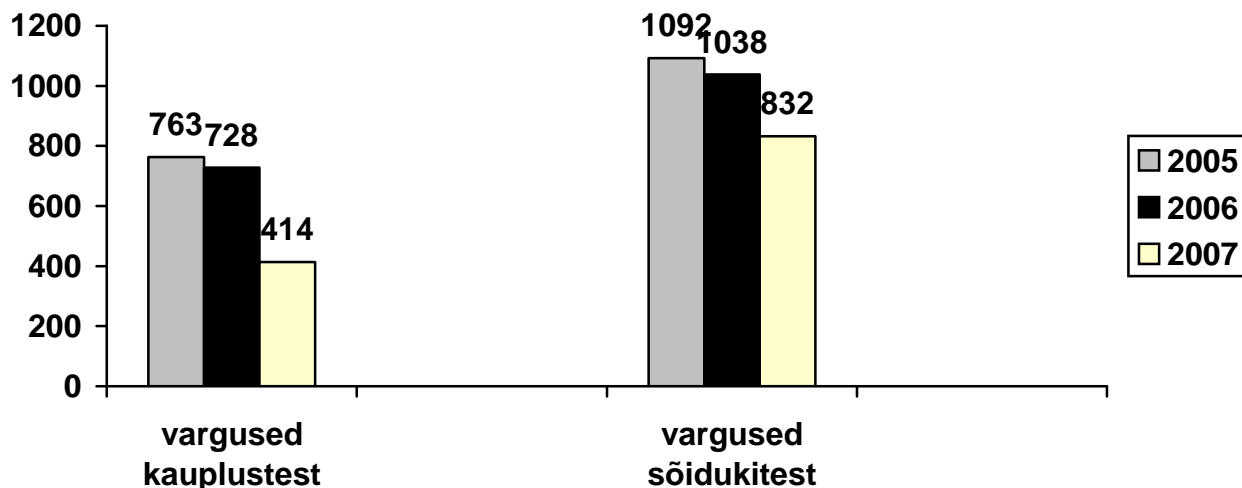
Tallinna keskklinnas toimus 2007. aasta jooksul samuti varavastase kuritegevuse taseme langus. Registreeritud varguste arv on alanenud alates 2003. aastast ja 2007. aastal see arv on jõudnud perioodi madalama tasemeni. Kui 2003. aastal Põhja Politseiprefektuuri keskklinna politseiosakonnas registreeriti 5927 erinevat vargust, siis 2007. aastal oli vastav arv 3873. Aastatel 2004-2006 toimus samuti registreeritud varguste arvu langus, mis oli tingitud kriminaalpoliitilistest otsustest. 2004. aasta juulis uue kriminaalmenetluse seadustiku jõustumisega viidi lõpule kriminaalõiguse reform ning toimusid ümberkorraldused õiguskaitseinstituutide töös. Selle tulemusena registreeriti 2004. aastal Põhja Politseiprefektuuri keskklinna politseiosakonnas juba 5092 erinevat vargust. Aastatel 2005-2006 registreeritud varguste arv langes sujuvalt ning registreeriti vastavalt 5084 ja 4538

erinevat vargust. Aastal 2007 toimus uus järsk langus registreeritud varguste osas. Mõnedes vargusteliikides toimusid märkimisväärsed muudatused, mõned jäid samale tasemele.

Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonna kriminaaltalituses liigitati kriminaalasjade menetlemisel vargused nelja põhigruppi : 1) vargused kauplustest; 2) vargused sõidukitest; 3) vargused korteritest; 4) vargused asutustest.

Kauplusevarguste puhul, mida menetleti kriminaalkorras, toimusid kõige suuremad muudatused. 2007. aastal registreeriti 44% vähem kauplusevargusi kui 2006. aastal ja 46 % vähem kui 2005. aastal. Samas 2007. aastal kogu kauplustevarguste arv (koos pisivargustega) on ligi kolmandiku võrra suurem kui 2005. ja 2006. aastal. Koos vääritekorras menetletud kauplusevargustega oli see arv 1616. 2005. aastal pandi toime 1197 erinevat kauplusevargust ning 2006.aastal 1082 kauplusevargust.

Joonis 9. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud vargused kauplustest ja sõidukitest aastatel 2005-2007.

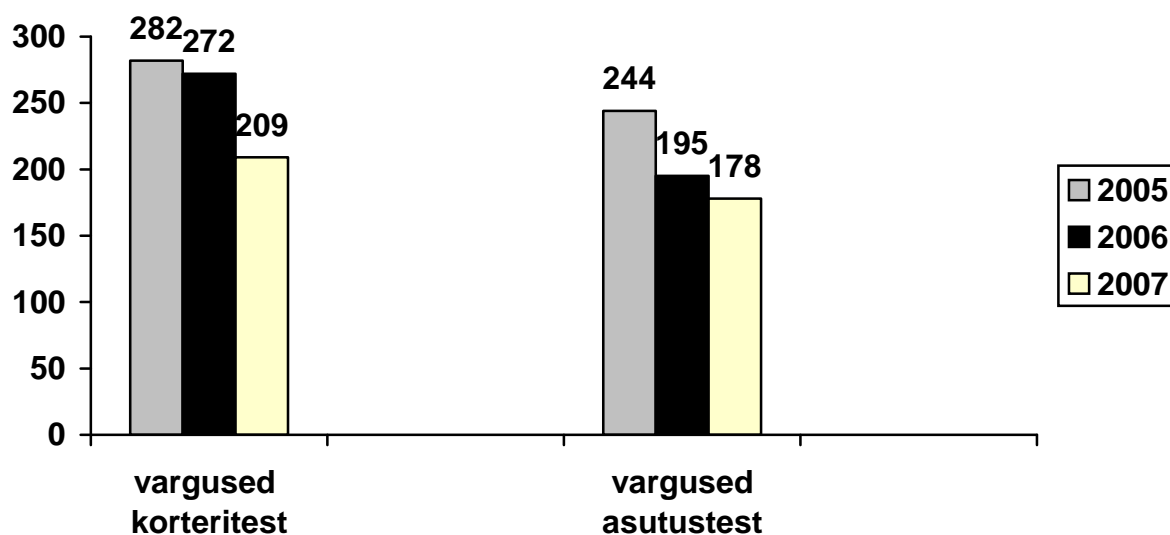
Allikas: Põhja Politseiprefektuuri kuritegude statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei andmebaas POLIS).

Samuti langes registreeritud varguste arv sõidukitest ligi viiendiku võrra võrreldes aastatega 2005 ja 2006, kuigi veel 2007. aasta jaanuaris-veebuaris registreeriti kesklinnas ööpäevas kuni 6-8 vargust sõidukitest. 2007. aasta teisel poolel registreeriti keskmiselt ööpäevas 1-2 vargust sõidukitest.

Valdav osa niisugustest vargustest sõidukitest kujutas endast sõiduki juhipoelse aknaklaasi lõhkumist raske esemega ning sõidukisse sisenemiseks ei vajatud erilist oskust.

Märgatavalt vähenes ka korterivarguste arv. Suurem osa korterivargustest pannakse toime suvel, kui kurjategija siseneb läbi avatud akna korterisse. Näiteks 2007. aasta suvel registreeriti selliseid korterivargusi märksa vähem kui sellele eelnenud aastatel. 2007. aastal juunis-augustis registreeriti kokku 38 korterivargust, millest 22 juhul siseneti korterisse läbi avatud akna. Aastatel 2005 ja 2006 see arv oli mitu korda suurem. Korterrisse sisenemiste arvu luku lõhkumise teel jäi aga samale tasemele.

Joonis 10. Põhja Politseiprefektuuri kesklinna politseiosakonnas registreeritud vargused korteritest ja asutustest aastatel 2005-2007.

Allikas: Põhja Politseiprefektuuri kuritegude statistika. Politseiamet, 2007 (Politsei andmebaas POLIS).

Asutustest varguste osas toimus samuti nende arvu sujuv langus. Eraldi moodustavad grupi taskuvargused Tallinna vanalinnas. 2007. aastal pandi neid vargusi toime 782 korral. Võrdluseks pandi 2006. aastal toime 709 taskuvargust. Kõige raskem oli selles suhtes 2005. aasta, kui pandi toime 1026 taskuvargust. Taskuvargustega tegelevad 3-4 inimesest koosnevad varaste grupid, kellel on erioskused ja- ülesanded.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Tallinna kesklinnas registreeriti 2007. aastal kuritegudena vähem vargusi kui eelmistel aastatel. Peamiseks tendentsiks kujunes nende varguseliikide arvude vähenemine, milles kurjategija süüteo toimepanemiseks ei pea kasutama erioskusi. Nendeks olid vargused korteritest läbi avatud ukse ja akna, tööpäeval võõraste esemete vargused kontoritest, vargused sõidukitest selle aknaklaasi lõhkumise teel. Vargusi, mille puhul kurjategijad on oma ala asjatundjad ja tegelevad ainult teatud vargustega, pandi toime samal tasemel.

III. Peatükk. Kauplusevargusi toimepannud isikud Tallinna kesklinnas

Käesolevas peatükis keskendub autor vargusi toimepannud isikute tegevusele ja elutingimustele. Samuti vaadeldakse põhjusi, miks isikud valisid endale sellise elutee, mis asjaolud mõjutasid tegelikult neid otsuste vastuvõtmisel ning isikute tegevuse väljendust praktikas.

3.1. Varavastaseid süütegusid toimepannud isikute üldiseloomustus

Tallinna kesklinnas varguste toimepanijate hulgas saab eristada isikuid, kes on spetsialiseerunud ainult taskuvarguste, korterivarguste, sõidukitest varguste toimepanemisele. Need isikud omavad oskusi, kasutavad oma tegevustes erilisi abivahendeid. Tallinna kesklinna oludes on nende arv piiratud. Antud süütegude toimepanemisel politsei võib eeldada, kes on süüdlane, kuid põhiline raskus peitub tõendite kogumises. Ülejäänud isikud ei oma süütegude toimepanemisel kindlaid eelistusi. Nad varastavad kõike väärtuslikku, mis on jäetud järelevalveta. Nad ei valmistu ette ning süütegu võib olla juhuslik. Kurjategijad liiguvad mööda tänavaid, astuvad sisse kontoritesse, otsivad avatuid aknaid ja uksi. Nende isikute arv on suhteliselt suur ja üks ja sama isik võib panna toime vargusi nii kauplustest, asutustest kui ka korteritest.

Suuremat osa kurjategijatest iseloomustab suhteline noorus. Tõsiseks probleemiks nende elus on narkootikumide tarvitamine. Aastate jooksul kaob isikutel elujõud, väheneb kehakaal ning seoses terviseprobleemidega isikud surevad. Narkootikumide tarvitamine on ka õigusvastase käitumise peapõhjuseks. Tekkib surnud ring ja vargusi pannakse toime ainult narkootikumide hankimiseks. Mõned kurjategijad peavad kulutama päevase doosi peale kuni 1600 eesti krooni. Levinud on fentanüüli ja amfetamiini kasutamine. Need isikud reeglina omavad põhi- või keskharidust, ei ole majanduslikult kindlustatud, puudub töökoht. Nad elavad vanemate juures või suvalistes elukohtades. Ei osaleta ühiskondlikkus elus, eksisteeritakse isoleeritud maailmas ning suhtlusring piirdub vargusi toimepaneivate isikutega. Suurem osa elust möödub narkouimas ning kainena otsitakse võimalust panna toime vargusi ja müüa maha varastatud esemeid. Nende isikute ringist erinevad märgatavalt taskuvargad, kellel on oma iseloomulikud tunnused.

Taskuvargad Tallinna kesklinnas moodustavad eraldi klassi. Neid on piiratud arv. Regulaarselt tegutseb kuni 30 inimest. Tegutsetakse üksinda või 3-4 liikmeliste gruppides. Üksinda varastatakse sageli söögikohtadest või muudest kohtadest, kus on suur hulk inimesi. Kuriteo ohvriteks langevad isikud, kes ei jälgi hoolsalt oma esemeid ning kes jätavad oma rahakotte või mobiiltelefone jopetaskutesse. Viimastel aastatel tugevdatud turvameetmed aitavad tuvastada taskuvargaid, kuid taskuvarguste arv püsib samal tasemel. Eriti populaarseteks taskuvaraste seas osutusid Viru keskuse kohvikud ning Viru tänava erinevad söögikohad, kus pannakse toime suurem osa taolisi taskuvargusi.

Eraldi taskuvaraste grupid tegutsevad tänavatel ja kallimates söögikohtades. Nende tegevuse ohvriteks on välismaalased, kes külastavad Tallinna vanalinna õhtustel tundidel. Hästi riidetatud taskuvargad ei tekita ümbritsevates isikutes vähimatki kahtlust. Suvekuudel tegutsevad nad põhiliselt Viru tänaval ja enamasti kehtib üks ja sama skeem. Grupp valib turistide seltskonna, kes on juba alkoholi tarvitanud ning jagab neile erinevate söögikohtade reklaami. Turistide seast valitakse meesterahvaid, kuna õhtusel ajal võivad viimased liialdada alkoholiga ja tihti kannavad rahakotte pükste taskutes. Üks või kaks isikut seisavad kuriteo ohvri ees ning ülejäänud tekitavad seljataga kunstliku ummiku. Kuriteoohvri hinnangul on teda keegi lükanud ja siis läheb ümbritsev seltskond laiali. Aasta teistel kuudel sama skeemi järgi tegutsetakse ööklubide ja restoranide kitsamates kohtades, kus on palju rahvast ja on suur võimalus tekitada inimestest ummikut.

Professionaalseid taskuvargaid iseloomustavad keskmine iga ja majanduslik iseseisvus. Nad ei tarvita narkootikume ja välimuse poolest ei erine teistest. Neil on oma pereelu ja igapäevased sissetulekud võivad küündida mitme tuhande eesti kroonideni. Nad tegutsevad ühes kohas, paljudele nad on tuttavad, kuid kinnipidamisel eitavad alati oma süüd. Kriminaalasjade menetlemisel kaitsevad neid tuntud kallid vandeadvokaadid ning kahtlustatavate süü tõendamiseks tekib palju raskusi.

Korterivaraste puhul kehtib tinglikult piir nende vahel, kes panevad toime ainult korterivargusi ja nende vahel, kes mõnikord soodsatel asjaoludel panevad toime korterivarguse. Esimesed on käesoleval ajal suureks harulduseks Tallinna kesklinnas. Need on ülimalt kogenud isikud, kes sisenevad korteritesse ukسلuku lahtimurdmise teel. Tihti on ettetulnud ette juhtumeid, kus omanikud ei tuvastanud esimesel hetkel ukسلuku lõhkumist. Need isikud kasutavad erivahendeid ja suudavad lõhkuda välismaa tuntud tootjate ukسلukke, jätmata nendele murdmisjälgi. Need korterivargad tegutsevad gruppides, omavad

sõiduvahendeid ja erivahendeid. Isikud panevad toime korterivargusi kesklinna jõukamate isikute elukohtades. Suurem osa taolisi korterivargusi pannakse toime rahulikus ja vaikes Kadriorus. Materiaalne kahju korterivarguste puhul võib küündida mitmesaja tuhande eesti kroonini. Viimastel aastatel ei ületa Tallinna kesklinnas nende isikute arv 15 isikut. Isikute kinnipidamisel nad ei tunnista oma süüd, kuna korterivarguste puhul määrab kohus raskema karistuse. Vangistus võib kesta kuni viis aastat.

Tegevuse poolest erinevad nendest korterivargad, kes panevad toime väiksema kahjuga korterivargusi. Nad sisenevad korterisse läbi avatud akna või lukustamata ukse. Kohtumisel korteriomanikega on neil alati vabandus, et eksiti korteriga. Mõnikord lõhutakse aknaklaas. Korteriis viibitakse mõni minut ning viiakse välja mõni väärtuslik ese. Selleks osutuvad tihti sülearvutid. Viiakse välja esemeid, mida saab peita riiete sisse, kuna paljudes kohtades seisavad turvakaamerad ning on oht kohtuda naabritega või teiste isikutega. Pärast seda varastatud ese realiseeritakse mõnes komisjonikaupluses, kus omanik tegeleb varastatud kauba kokkuostuga või müüakse suvalisele isikule mõnel turul. Tallinna kesklinna oludes sageli realiseeritakse varastatud esemeid keskturul. Saadud raha läheb fentanüüli või amfetamiini ostmiseks. Need isikud panevad toime vargusi ka keldritest või muudest kohtadest. Nad ei ole majanduslikult kindlustatud, suurem osa rahast kulub narkootikumidele. Paljude elukohtadeks on mahajäetud majad. Nende isikute arv ei ole kindel ja muutub.

Tallinna kesklinnas tegutseb isikute grupp, kes panevad toime vargusi sõidukitest. Grupis tegutseb 10-15 isikut, kes aeg-ajalt viibivad vanglas. Nendele isikutele on iseloomulik, et neil on kokkusaamise kohad, kus vajadusel ööbitakse ja tarvitatakse narkootikume. Lootsi tänava piirkonnas asub paar mahajäetud maja, kus kogunetakse öhtutundidel ning kuhu tullakse pärast kuriteo toimepanemist. Nendes majades on olemas elekter, soojus ja mõned muud mugavused. Vargusi sõidukitest pannakse toime põhiliselt öösiti Kadriorus ning selle ümbruskonnas. Ukselukkude muukimisel kasutatakse taskulampe, kruvikeerajaid. Sõidukisse sisenetakse ka kiviga või muu raskema esemega aknaklaasi lõhkumise teel. Autosalongist varastatakse valdavalt automakke. Süütegude puhul materiaalne kahju piirdub mitme tuhande eesti krooniga. Vargusi pannakse toime südaööl ning hommikutundidel tullakse tagasi Lootsi tänava majadesse. Varastatud esemed üldjuhul müüakse Tallinna erinevates autokauplustes, kus omanikud tegelevad taolise kauba kokkuostuga. Suurem osa rahast kulub narkootikumidele. Isikute selline kontsentreeritus ühes kohas aitab paremini tuvastada kurjategijaid ja avastada vargusi. Majades teostatakse regulaarselt kontrolli ja isikute

kättesaadavus politseile on kergendatud. Võrreldes korterivarastega nad tunnistavad kergemini oma süüd, kuna vangistuse kestvus tihti piirdub mõne kuuga.

Ülejäänud isikud, kes panevad toime varavastaseid süütegusid Tallinna kesklinnas, ei ole orienteeritud kindla vargusliigi toimepanemisele. Nad liiguvad erinevates kohtades, tihti on varguse toimepanemisel ajal narkojoobes. Varastatakse vanemate majade keldritest, turgudelt, kauplustest, söögikohtade abiruumidest. Enam- vähem väärtuslikke esemeid viiakse ära ja realiseeritakse erinevates kohtades. Selliste varguste puhul isikud saavad teistega võrreldes mitu korda väiksemat kriminaalset tulu. Kõik saadud raha kulutatakse narkootikumidele. Suurem osa isikutest eksisteerib rasketes tingimustes, ei oma pidevat elukohta ega sissetulekut. Narkosõltuvus on kõrge ja sellest asjaolust lähtuvalt kujuneb kogu elu.

3.2. Kauplusevaraste üldiseloostus

Kuni karistusseadustiku muudatuseni kehtisid kindlad tegutsemisuunad suurema osa isikute jaoks, kes panid toime erinevaid varavastaseid süütegusid. Isikud panid toime vargusi teatud kohtadest. Osa isikuid panid toime vargusi ainult kauplustest, osa ainult asutustest ja muudest kohtadest. Sellele viitab registreeritud statistika väärtegade ja kuritegude kohta, mida koguti politseis. Aastate jooksul see jäi väärtegade ja kuritegude puhul kindlale tasemele, kuigi näitas langustendentsi, mis omakorda võis olla seotud õigusrikkujate loomuliku surmaga ning järelkasvu puudumisega. 2007. aasta jooksul pisivarguste arv tõusis märgatavalt. Põhiliselt varastati kauplustest. Kauplustes hakkasid vargild käima varem teistes kohtades tegutsenud kurjategijad.

Kauplusevargaid, kes panid toime vargusi ka enne 15.03.2007. aastal, võib tinglikult liigitada viide põhigruppi. Need on niiöelda spetsialistid. Kauplusevargusi panid toime noored elukaaslased, ema koos väikse lapsega, noored naisterahvad, noored meesterahvad, noortegrupid. Eraldi esinesid alaealiste, kesk- ja vanemaealiste isikute ja asotsiaalide kauplusevargused, kuid need ei olnud regulaarsed ning pigem olid tingitud mingitest asjaoludest. Alaealised üldjuhul üritasid varastada mänguasju ning nende tegevus oli tingitud probleemidest suhetes vanematega. Osa alaealisi olid põgenenud erikoolidest ning vajasisid toiduaineid. Alaealiste puhul neid allutati käitumiskontrollile või saadeti tagasi erikoolidesse ning regulaarne tegevus nende poolt puudus. Kesk- ja vanemaealised panid toime kauplusevargusi veel harvemini kui alaealised. Need isikud üldjuhul polnud varem

varavastaseid süütegusid toime pannud. Varguse objektiks oli valdaval osal alkohol. Pärast rahatrahvi määramist üldjuhul nad rohkem kauplusevargusi toime ei pannud. Pärast seda kui kaubandusettevõtetes hakati paigaldama turvaväravaid ning tõsteti turvalisust, jäi kauplusevarguste toimepanemine niiöelda spetsialistide tegevusalaks.

Kauplusevaraste iseloomulikuks tunnuseks võib pidada nende noorust. Isikute vanus üldjuhul ei ole üle 35 eluaasta. Probleemid narkootikumidega ei luba neil kauem tegutseda ning üldse elada. Kauplusevargusi panevad toime enam-vähem võrdselt nii meesterahvad, kui naisterahvad. Kauplusevaraste tegevus on suunatud sellele, et hankida raha narkootikumide jaoks. Päevas vajatakse narkootikumide jaoks keskmiselt kuni 400 eesti krooni. Kasutatakse erinevaid narkootikume, kuid levinumateks on fentanüül ja amfetamiin, mis on odavamad kui teised narkootikumid ja kergesti kättesaadavad Tallinna erinevates linnaosades.

Kauplusevargad üldjuhul omavad põhi- või keskharidust. Seoses narkootikumide probleemidega narkootikumide puudub neil töökoht. Isikud elus võisid töötada juhutöödel, kuid selle kestvus ei olnud pikk. Igapäevane vajadus narkootikumide järele ei luba neil eksisteerida ühiskonna üldreeglite järgi. Kauplusevargad ei ole majanduslikult kindlustatud, ei oma kindlat elukohta ning sõltuvad teistest isikutest. Elatakse kas teiste arvelt või eripensionitest ja hüvitustest. Valdav osa kauplusevarastest räägivad vene keeles.

Kauplusevargad nagu kõik teised kurjategijad, on isoleeritud ühiskonnast. Oma sotsiaalset võõrandumist nad tunnistavad ise ning see asjaolu mängib märgatavat rolli nende seletustes. Kauplusevargad õigustavad oma käitumist sellega, et nad panevad toime vargusi mitte teiste kodanike, vaid rikaste kaupmeeste vastu, kellel on niigi vahendeid, et õnnelikult elada. Kauplusevargad leiavad, et nende probleemides on süüdi riik, mis on ebaõiglane ja karm nende suhtes. Riik pidanuks hoolitsema nende eest ning tagama hüved. Kauplusevargad nende sõnul oleksid nõus tegema tööd, lõpetama kriminaalne käitumine, kuid riik ja ühiskond ei võta neid vastu.

Kauplusevarguste toimepanemisel nad kasutavad erinevaid võtteid, et panna toime süütegu. Kasutatakse fooliumist kotte, erinevaid tööriistu, et eraldada turvaelemente. Vahetuskabiinides vahetatakse kaupadel hinnasilte ning ostetakse odavama hinna eest. Levinud on ka kauba väljaviimine jopepõues, kuid kui puudub organiseeritud grupp, kes sellega tegeleb, siis turvatöötajatel ei ole raske õigusrikkujat tuvastada ja kinni pidada.

Oma tegevust hindavad nad väheriskantseks ning eristavad ennast isikutest, kes panevad toime varavastaseid süütegusid. Nende arvates kauplusevargused ei ole nagu tõsised vargused ja nende süü on tühine. Kauplusevargad arvavad, et oma tegevusega nad eriti ei kahjusta teiste hüve, ei ole ohtlikud ühiskonna jaoks ja võtavad riske kergemalt. Tulevad ette juhtumid, kus turvamehed ei viitsi kirjutada avaldust politseisse ning juhtum ammendub varastatu äravõtmisega. See kõik ilmneb kauplustevaraste edasises kriminaalses käitumises. Politseis kauplusevargad tunnistavad oma süüd ja nende käitumises puudub tihti pinge ja hirm, kuna valdaval osal juhtumitest puudub materiaalne kahju.

Kauplustevaraste subkultuur on varaste subkultuuri haru. Kauplustevaraste subkultuuri haru iseärasused sõltuvad varaste subkultuuri iseärasustest. Eesti varaste subkultuur omab juba oma iseloomulikke tunnuseid ning erineb vene varaste subkultuurist, millega ta pikka aega seotud oli. Põhjusteks on muuhulgas erinevad kriminaalseadused ja karistused süütegude eest.

Kauplustevaraste subkultuur Eestis hakkas arenema iseseisvumisega ja turumajandusele üleminekuga. Nõukogude ajal valitses kauplustes defitsiit ja tegelikult midagi varastamisväärtet ei müüdnud. Ühiskonnas kehtisid teised arusaamad kauplemisest, edasimüük oli keelatud, toimepandud varguste eest määrati eriti rangeid vanglakaristusi. Samuti ei olnud levinud narkootikumid ning neid tarvitasid kriminaalse maailma autoriteetsemad isikud. Seetõttu puudusid igasugused eeldused kauplustevaraste tegutsemiseks.

Käesolevaks ajaks, arvestades kriminaalseaduste muudatusi ja kaasaegse elu tingimusi, muutusid kauplusevargused eriti populaarseteks kurjategijate seas. Nende toimepanemine ei vaja suurt meisterlikkust ja ei ole seotud raskete tagajärgedega kurjategija jaoks. Tallinna kesklinnas tegutseb hinnanguliselt mitusada kauplusevarast. Isikute arv muutub, kuna kauplusevarguse toimepanemine on iga vargale jõukohane. Kauplustevarguste populaarsusega ja massilisusega ei ole kaasnenud hierarhia tekkimist. Puuduvad autoriteetsed isikud ja vangid. Varasemal ajal levis kurjategijate seas arusaam, et kauplusevargustega tegelemisel ei ole kriminaalset kasu. Teiste silmis ei lisandunud sellega ka autoriteeti. Kauplusevargad võivad elada ühes piirkonnas, moodustada teatud kogukonna, kuid tihti tegutsevad nad omaette ning enda kasuks. Puudub kriminaalne elukorraldus. Tallinna kesklinna oludes elatakse mahajäetud majades. Ühes ruumis elatakse mitmekesi. Kehtivad varaste seas levinud tavad, mis on pühad. Selliste tavade kõige lihtsamateks nõueteks on olla omavahel ausad, ei tohi teha koostööd õiguskaitseorganitega. Nõudeid rikkunud isikuid heidetakse välja ning

nad peavad otsima uue elukoha teiste isikute juures. Koosviibimine piirdub narkootikumide tarbimisega ning suurem osa elust möödub narkojoobes.

3.3. Õigusvastase käitumise muutumise tendentsid Tallinna kesklinnas

Alates 2007.aasta märtsist varavastaseid süütegusid toimepannud isikud leidsid enda jaoks uusi võimalusi. Paljud, kes panevad toime vargusi, elavad tingimustes, mida tavaline inimene ei suuda endale ette kujutada. Mahajäetud majad, keldrid, pööningud, esmaste mugavuste puudus ja paljud muud probleemid esinevad nende isikute elus. Nad ei oma perspektiivi ja nad on loobunud võimalusest elada nagu tavalised inimesed. Riigi poolt pakutavat rehabilitatsioonisüsteemi kasutavad nad üldjuhul uimastite hankimiseks või teenuste kasutamiseks. Sisuliselt neid ei huvita sotsiaalsete programmide alus. Nende noor elu pakub neile rohkem seiklusi ja tundub huvitavam. Narkootikumid on üks võimalustest jätta märkamata ebainimlikud elutingimused.

Karistusseadustiku muudatus andis neile võimaluse valida, mis asjaoludel nad muretsevad endale narkootikume. Pisivarguse eest määratavad rahatrahv või arest ei tundunud enam nii hirmuäratavad kui pikem vabaduse piiramine. 2007.aasta jooksul kohaldati väheste pisivaraste suhtes aresti ja teiste jaoks see oli signaaliks. Ei ole raske aimata, kuidas rahatrahv mõjub isikule, kes elab elektrita külmas mahajäetud majas ja kes ei oma mingit vara. Paljud nendest teavad ise, et neil on elada jäänud mõned aastad. Kõik need asjaolud andsid aluse märgatavateks muudatusteks. Kurjategijad hakkasid tegutsema nii, et võimaliku kinnipidamise korral õiguskaitseinstitutionid saaksid kohaldada nende suhtes sanktsioonina rahatrahvi. Kurjategijate seas levis arusaam, et pisivarguse korral enam ei ole võimalust pääseda tagasi vanglasse. Samas pisivarguse toimepanemise korral oli võimalik saada vahendeid narkootikumide ostmiseks. Selle tulemusena isikud, kes ei olnud oma valdkonna professionaalid ja kes teenisid vargustega palju vähem, leidsid endale uusi võimalusi.

Väärteokorras määratud karistuste tõttu muutusid kauplusevargused populaarseteks, kauplustes tegutses pidevalt suurenev inimeste arv. Kauplusevargusi pandi toime erinevaid võimalusi kasutades. Kuna Põhja-Tallinnas puuduvad suured kaubanduskeskused, siis suurem osa Tallinna kesklinnas tegutsevaid kauplusevargaid tulid sealt. Kauplusevargusi pandi toime üksinda või gruppides, kasutati väikesi lapsi, erinevaid abivahendeid. Toimepanemise viisid täiustusid pidevalt. Tallinna kesklinnas registreeriti kõige rohkem kauplusevargusi Viru

keskuses. Paljud kauplusevargused pandi toime muudes kaubanduskeskustes, suuremate firmade kauplustes.

Kõige sagedamini üritatakse varastada kallist alkoholi või toiduaineid. Toidukauplustes on rahvahulk suurem ning loodetakse, et inimeste massis ei märgata pisivargust. Kaupa viiakse välja jope põues ning samuti kasutatakse fooliumist kotte, sest kasutamisel selle turvaelement ei hakka tööle. Fooliumist kott on kauplusevaraste esmane töövahend. Fooliumist valmistatakse umbes 30-40 sentimeetri kõrgune kott, mis kinnitatakse kilekoti külge teibiga. Kasutatakse mitut fooliumi kihti ning lõppkokkuvõttes tulevad kotid üsna paksude seintega. Sellises kotis on võimalik viia välja mitu sviitrit ja palju väikseid esemeid. Taoline kott peidetakse omakorda seljakotti. Kogenumad kauplusevargad üritavad varastada riideesemeid või kallist parfüümi, kuna neid saab kergemini müüa ja teenib rohkem raha. Selleks võetakse mitu paari identseid riideesemeid vahetuskabiini, kus ühelt eemaldatakse kääridega turvaelement, peidetakse fooliumist kotti ning ülejäänud riideesemed viiakse tagasi. Kui jälgida turvakaamerat, siis esmasel pilgul ei toimu midagi kahtlast. Kauplusevaras tuvastatakse seljakoti olemasolul.

Samuti on registreeritud juhtumeid, kus kauba varastamisel tegutseti gruppides ja kasutati lapsi. Noored emad käisid vargil koos oma lastega ning varastasid muuhulgas mänguasju nende jaoks. Väikesed lapsed ei näinud emade tegevustes midagi halba. Registreeritud on juhtumid, kus peeti kinni terveid peresid. Gruppide puhul on turvatöötajatel raske hoida tähelepanu kellelgi ühe peal ning isikud tegutsevad kaupluse erinevates osades. Eemaldatakse turvaelemente, vahetatakse hinnasilte ning üritatakse väljuda kauplusest.

Kauplusevargad valivad kauplustes esemeid, millele on kõrgendatud nõudlus. Valitakse kaupa, mida saab kiiresti samal päeval müüa ja saada piisavalt raha narkootikumide ostmiseks. Enda tarbeks üldjuhul ei varastata. Toiduesemeid müüakse naaberkauplustele või kesklinna turul. Riideid või muid olmeesemeid pakutakse müügiks välismaalastele Merekeskuses, Tallinna sadama tühermaal või vanalinnas. Suurem osa saadud rahast kulub narkootikumide ostmiseks.

Antud tendentside illustreerimiseks esitab töö autor näiteid kahe isiku kohta. Need isikud olid varem kohtu poolt karistatud varguste eest ning pärast karistusseadustiku seadusemuudatust panid toime ainult pisivargusi kauplustest.

Vene keelt kõnelev Sergei on 32 aastane, keskharidusega isik, viimasel kaheksal aastal puudub tal kindel töö- ja elukoht. Sergei tarvitab pikemat aega arsti ettekirjutuseta keskmistes kogustes fentanüüli, mistõttu vajab aine jaoks üle 400 eesti krooni päevas. Isik alustas oma kriminaalset karjääri 2001.aastal ning tegeles korterivargustega Tallinna erinevates linnaosades. Ta sisenes korteritesse põhiliselt rõduukse või ukسلuku lõhkumise teel ning varastas põhiliselt kasutatud olmetehnikat, kullast ehteid, mida realiseeris komisjonikauplustes või turgudel. Saadud raha kulus narkootikumidele. Kuni 2005.aastani oli isik toime pannud mitmeid korterivargusi üksinda ja grupis. Selle eest ta on kuuel korral kohtu poolt kriminaalkorras karistatud. Sergei vabanes vanglast pärast pikaajalist vangistust 2007.aasta alguses ning pärast seda pole politseiandmete alusel ühtegi korterivargust toime pannud. Selle asemel hakkas Sergei tegelema vargustega kauplustest. Alates 2007.aasta veebruarist pani Sergei toime 5 kauplusevargust, kus varastatu väärtus ei ületanud 1000 eesti krooni ja mida menetleti väärteomenetlusena. Enne seda pole Sergeid kunagi karistatud varguste eest kauplustest. Esimene kauplusevargus toimus pärast 15. märtsi ja varastatu väärtus ei ületanud 60 eesti krooni. Isikut karistati alla 1000 eesti kroonise rahatrahviga. Edasiste kauplusevarguste puhul varastatu väärtus oli 800 eesti krooni piiril. Nende puhul määrati Sergeile suuremad rahatrahvid. Samuti pani Sergei toime 3 kauplusevargust, mille puhul varastatu väärtus ületas 1000 eesti krooni. Praegu toimub kriminaalmenetlus nende varguste asjus. Siinjuures tuleks märkida, et kuigi isikut teoreetiliselt ootab ees vangistus oma pisivarguste eest, viibis ta 2007.aasta suvel Tallinna arestimajas ainult 4 ööpäeva.

Sergei viibib tihti Tallinna erinevatel turgudel ning toob müügiks erinevaid esemeid. Tihti see on kallis alkohol või olmeesemed. Sergei selgitab alati, et oli eelnevalt ostnud selle kauba, aga vajab nüüd ootamatult raha. Temasugused isikud müüvad kaupa turuhinnast tunduvalt odavamalt hinnaga. Ostjateks osutuvad suvalised isikud või turumüüjad. Saadud raha kulub fentanüülile. Alates viimasest vabastamisest vanglast karistati Sergeid väärteokorras kolmel korral arsti ettekirjutuseta narkootikumide tarbimise eest. Sergei selgitas, et on väsinud pikaajalisest vangistusest ning niipea vanglasse tagasi ei taha. Kauplusevargused tunduvad talle vähem riskantsemad ja soodsamad, kui korterivargused. Kauplusevarguste puhul koges ta rahatrahve ja kiiret kahtlustatavana ülekuulamist. Uue korterivarguse toimepanemise puhul arvas ta, et teda võetakse koheselt vahi alla, kuna selleks on piisavalt alust, arvestades tema karistusregistrit.

Põhiharidusega 29 aastane Aleksei elab Tallinnas Lootsi tänava mahajäetud majas. Aleksei elas varem erinevates ühiselamutes, kuid viimastel aastatel kolis Tallinna sadama kõrval

oleval tühermaal asuvatesse ehitistesse. Aleksei ei ole majanduslikult kindlustatud, kuid tema sõnul käis ta kunagi tööl ühes firmas. Aleksei tarvitab pikemat aega narkootikume. Käesoleval ajal tarvitab ta fentanüüli. Kriminaalne karjäär algas tal 2002.aastal. Aleksei pani toime vargusi sõidukitest ning tegutses põhiliselt Tallinna kesklinnas. Sisenemiseks sõidukitesse lõhkus Aleksei aknaklaase või muukis kruvikeerajaga ukسلukke. Varguse objektiks osutusid automakid. Suurem osa vargusega saadud rahast kulus narkootikumidele. Alekseid karistati kohtu poolt varguste eest kaheksal korral. Sealjuures ei ole Alekseid kordagi karistatud kauplusvarguse eest. Viimati, lähtudes registreeritud statistika andmetest, pani Aleksei toime varguse 2006.aasta sügisel. Pärast seda on Alekseid karistatud ainult väärteokorras. Sellest kolmel korral karistati Alekseid kauplusevarguse eest ning seitsmel korral arsti ettekirjutuseta narkootikumide tarbimise eest. Väärtegude eest määrati Alekseile erinevaid rahatrahve.

Käesoleval ajal liigub Aleksei tihti Tallinnas, Mere puiesteel asuva Merekeskuse ümbruses ning üritab müüa erinevaid olmeesemeid laevadelt saabuvatele välismaalastele. Aleksei ei tunnista kauplusevargusi ning teatab, et müüdavad esemed on tema omad ja ta vajab kiirest rahalisi vahendeid. Aleksei sõnul ei tegele ta rohkem vargustega sõidukitest, kuna Lootsi tänava mahajäetud maju kontrollitakse tihedamini politsei poolt. Samuti tõsteti Lootsi tänava ümbruskonnas ja Kadriorus turvataset ning varguste toimepanemine muutub raskemaks. Seoses sellega suurenes kinnipidamise risk. Paljud Aleksei tuttavad, kes elavad samuti mahajäetud majades, viibivad käesoleval ajal vanglas. Aleksei ei soovi uuesti sattuda vanglasse ning käesolev elu rahuldab teda. Oma igapäevase töö käigus politsei peatab tihti Alekseid isiku tuvastamiseks ning tema juurest leitakse fooliumist kilekotte ning kääre. Aleksei kasutab Tallinna kesklinnas asuvaid rehabilitatsioonikeskuseid, kuid seda ainult pesu pesemiseks või süstlate saamiseks. Samas ta ei ürita vabaneda narkosõltuvusest ning teatab ise, et elada on tal jäänud mitu aastat.

Tallinna kesklinnas võib leida veel palju näiteid sellistest isikutest. Paljudele kurjategijatele tunduvad kauplusevargused ohutumad nende tagajärgede poolest. Kauplusevargused muutusid alternatiiviks tavalistele vargustele. Ülaltoodud tendentsid süvenesid 2007.aasta jooksul. 2008.aasta alguses üldine tendents pole radikaalselt muutunud.

Kokkuvõte

Käesoleva töö kirjutamise eesmärgiks oli uurida tendentse, mis tekkisid varavastaseid süütegusid toimepannud isikute õigusvastases käitumises Tallinna kesklinnas seoses 15.03.2007. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatusega, tuvastada sellega kaasnevaid probleeme, pakkudes võimaluse korral viimastele ka lahendusi. Töö kirjutamise tulemusena selgus, et võrdlemisi lühikese ajaga tekkisid seadusemuudatusest põhjustatud uued tendentsid varavastaseid süütegusid toimepannud isikute õigusvastases käitumises. Antud tendentside tekkimist sai põhjendada läbi ratsionaalse valiku teooria. See teooria baseerub arusaamal, et kurjategija analüüsib potentsiaalse süüteo kulu/kasu, seega kurjategija teeb teadliku otsuse sooritada süütegu. Eelduseks on, et mida kasulikum on tulemus, seda rohkem on isik huvitatud selle teo sooritamisest.

Töös jõudis autor seisukohale, et karistusseadustiku muudatusega tekkis kurjategijatel valikuvõimalus oma õigusvastase käitumise realiseerimisel. Muutused varavastaseid süütegusid toimepannud isikute kriminaalses käitumises tulenesid uutest karistumääradest varavastaste süütegude eest, mida seadusandja pakkus. Kaasaegsest kriminaalpoliitikast ajendatud karistused loodavad saavutada teistsuguseid tulemusi, kuid pisivarguste puhul mõjus see kõik varavastast kuritegevust soodustavalt.

Pisivarguste eest määratavad karistused ei täitnud oma rolli ennetada kuritegevust, parandada kurjategijat. Need karistused on vastuvõetavad kurjategijate poolt ning on "mugavad". Vargad leidsid lahenduse, kuidas valutult jätkata kriminaalset karjääri. 2007. aastal pisivarastele määratud karistused ei olnud kiired, kindlad ja karmid. Rahatrahvid ei mõjutanud inimest, kes elab väljaspool "korrallike" kodanike ühiskonda ning ei oma materiaalseid vahendeid. Areste kohaldati ainult mitmete isikute suhtes ning võimalust ära kanda aresti võis oodata mitu kuud. Selle tulemusel tekkis olukord, kus ratsionaalselt mõtlev kurjategija hakkas kalkuleerima süüteost saadud potentsiaalset tulu ning võimaliku karistuse proportsiooni. Kurjategijad said valida, kas panna toime sagedamini pisivargusi ning oodata nende toimepanemise eest karistust väärteokorras või jätkata endisel viisil. Samas tekkisid muud võimalused kriminaalkorras karistuse vältimiseks. Praktikas väljendus see registreeritud kauplustevarguste arvu märgatavas suurenemises.

Töö käigus selgus, et Tallinna kesklinnas registreeritud varavastane kuritegevus 2007. aasta jooksul näitas küll langustendentsi, kuid seda kauplustest pisivarguste arvelt. Seda näitavad

statistilised andmed, mille kohaselt 2007. aastal Tallinna kesklinnas võrreldes eelmistega aastatega pandi toime 3-4 korda rohkem alla 1000 krooni kahju põhjustanud kauplusevarguseid. Sealjuures 84% kõikidest registreeritud vähemohtlikest varavastastest süütegudest moodustasid kauplusevargused. Selline registreeritud arvude muudatus tulenes kurjategijate uuest õigusvastasest käitumisest. Nende seas levis kiiresti informatsioon selle kohta, et pisivarguste eest enam kriminaalkorras ei karistata. Samas said teatavaks raskused Põhja Politseiprefektuuri arestimaja täituvusega. Tallinna kesklinnas läbiviidud uuringu käigus ilmnis, et kauplusevarguste arv sages ning nende toimepanemisega hakkasid tegelema ka isikud, kes varem tegelesid muude varguste liikidega, kuid ei olnud oma ala spetsialistid ning teenisid väikest kriminaalset tulu. Oma uut õigusvastast käitumist selgitasid nad asjaoluga, et ei soovinud sattuda vanglasse. Samas kauplusest varastatud uut eset oli kergem realiseerida ning selle läbi hankida narkootikume. Samuti ilmnisid muud negatiivsed nähtused, näiteks sages lahkumine tanklatest ilma kütuse eest maksmata.

Kuigi vastavaid uuringuid autori teada Eesti teistes piirkondades tehtud ei ole, võib registreeritud statistika alusel väita, et ka teistes piirkondades hakkasid toimima uued tendentsid. Tekkinud tendentside aktuaalsust märgib see fakt, et aasta möödumisel karistusseadustiku muudatusest asus Riigikogu õiguskomisjon uuesti arutama pisivarguste taas kriminaliseerimise teemat

(http://roller.riigikogu.ee/orb.aw/class=site_search_content_grp_fs/action=showdoc&op=rolle/r/id=199/doc=e1180aa18230fc8e90f5a3e0fdab8da4/272074.html).

Varavastase kuritegevuse probleeme pole võimalik lõplikult lahendada, kuid on võimalus hoida seda kontrolli all. 15.03.2007. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatus vähemohtlike varavastaste süütegude osas ei olnud autori nägemuses piisavalt põhjendatud ning kaalutletud. Pärast seda tekkinud tendentsid olid ettearvatavad ning koheselt ilmnisid negatiivse tagajärjena registreeritud statistikas. Maailmas registreeritud pisivarguste arv tõuseb iga aastaga ning ratsionaalse valiku teooria põhjendab antud tõusutendentsi. Nagu näitasid käesoleva töö teises peatükis toodud statistilised andmed, toimus kuritegevuse langus, kuid praktikas ühiskonna turvalisus halvenes. Formaalselt kuritegevus vähenes, kuid sisuliselt olukord paranemise suunas ei muutunud, kuna kurjategijate jaoks rajati seaduslik võimalus saada kriminaalset tulu, ilma et selle eest koheselt ning vältimatult järgneks õiglane karistus. Kurjategijad ei ole teistest erineva mõistusega inimesed ning nad tuvastasid koheselt enda jaoks seadusemuudatuse "positiivseid" külgi.

Autori arvates ei toonud karistusseadustiku muudatus endaga kaasa positiivset mõju varavastasele kuritegevusele. Enne 15.03.2007. aastal kehtinud karistusseadustiku redaktsiooni oli pisivarguste toimepanemine kindlal tasemel ning aastatega näitas aeglast ja pidevat langustendentsi. Sama nähtus oli ka varavastase kuritegevuse registreeritud statistikas. Samuti toimised õiguskaitseinstitutionide koostöö ning erinevate kuritegevuse vastu suunatud programmide käivitamine mõjuva vahendina. Tuleb leppida tõsiasjaga, et võitlus kuritegevusega on pikk ja järjekindel protsess, mille käigus tuleb lähtuda asjaolust, et väike aga kindel võit on tähtsam kui kõik muu. Seega kriminaalmenetluse ökonoomsuse nimel tulenev seadusemuudatus aitab säästa ametnike tööressursse ning asutuste rahalisi vahendeid, kuid väljendus negatiivselt teistes valdkondades.

Töö autori nägemuses lubas karistusseadustiku varasem redaktsioon vähemohtlike varavastaste süütegude osas tulemuslikumalt vähendada varavastase kuritegevuse taset ning hoida ühiskonna turvalisust. Redaktsiooni taastamine võtab kurjategijatelt valikuvõimaluse, kehtestab olukorra, kus õigusvastase käitumise ilmnemisel ootab kurjategijat kiire ja vältimatu karistus, mis sunnib mõnda kurjategijat tõsiselt mõtlema juba mitte muudest võimalustest õigusvastase käitumise teostamisel, vaid kriminaalse karjääri lõpetamisest.

Преступления против имущества в центре Таллинна и изменение пенитенциарного кодекса, вступившее в силу 15.03.2007 года-
Offences Against Property in the Center of Tallinn and Penal Code Amendment
Entered into Force 15.03.2007

Резюме

Данная работа является дипломной работой автора, написанной во время обучения по программе магистратуры на факультете правоведения Тартуского университета.

Выбор темы для написания работы обоснован желанием автора изучить тенденции в противоправном поведении лиц, совершающих преступления против имущества в центральной части Таллинна, в связи с изменением пенитенциарного кодекса в части менее опасных виновных деяний против имущества, вступившим в силу 15.03.2007 года.

Основными целями написания работы являлось выяснить, как изменилось противоправное поведение лиц в связи с изменениями пенитенциарного кодекса, к каким последствиям это привело. Автор исследовал центральную часть Таллинна, в которой по долгу службы в криминальной полиции имел возможность в течение пяти лет изучать преступность. Во время встреч с преступниками был собран материал, ставший основой для проведения исследования. Автор работы не имел цели особенно обозначить центральную часть Таллинна, а лишь хотел выявить основные тенденции, которые также заметно проявились в других регионах Эстонии. Актуальность работы подтверждается инициативой правовой комиссии парламента Эстонии, принявшего решение пересмотреть соответствующую часть изменения пенитенциарного кодекса уже через год, после вступления изменения в силу.

Работа состоит из трех глав. В первой главе, которая является теоретической основой исследования, научно объясняются возникшие тенденции. Разработанная в 1986 году криминологами Рональдом Кларком и Дерекком Корнишем теория рационального выбора, основывалась на утверждении, что преступники рациональные индивидумы и выбирают объект для преступления, исходя из практической пользы. Под воздействием различных факторов, противоправное поведение преступников имеет свойство быстро приспосабливаться к новым условиям.

Во второй главе работы приводятся статистические данные по совершению преступления против имущества в центральной части Таллинна в промежуток времени с марта по декабрь 2007 года и причины, вызвавшие изменения в статистике. С 15.03.2007 года повторные кражи с ущербом меньше 1000 эстонских крон стали наказываться в административном порядке денежным штрафом или арестом сроком до 30 суток. Ранее подобные правонарушения квалифицировались и наказывались в криминальном порядке. Причиной нововведения стала инициатива министерства юстиции, которое по результатам проведенного анализа определило, что производство краж с незначительным ущербом представляется необоснованно дорогим мероприятием, с точки зрения экономности криминального производства. Введение изменения в пенитенциарном кодексе ознаменовалось повышением числа краж с незначительным ущербом в три-четыре раза. Из этого числа 84% составляли кражи из магазинов.

В третьей главе работы автор представляет практические результаты исследования. Описывается реальная жизнь лиц, совершающих преступления против имущества в центральной части Таллинна. Обозначаются причины и факторы, повлиявшие на возникновение новых тенденций.

В своей работе автор пришел к выводу, что формально произошло снижение уровня преступности, но на практике уровень общественной безопасности ухудшился. Лица, ранее совершавшие различные кражи, но не бывшие специалистами в своей сфере деятельности, получавшие низкие криминальные доходы, теперь стали совершать кражи с незначительным ущербом. Преступники осознали преимущества новых положений пенитенциарного кодекса и изменили свое противоправное поведение. Основным мотивом изменений являлось отсутствие наказаний в криминальном порядке за кражи, возможность выбирать пути осуществления своих преступных намерений, легкость в реализации сворованного предмета из магазина и вместе с тем получение денежных средств для приобретения наркотиков. Кроме того, положение ухудшалось неэффективностью денежных штрафов за кражи и переполненностью арестанского дома, где в течении 2007 года образовалась очередь для отбывания ареста. Это все способствовало возникновению у преступников чувства безнаказанности и вседозволенности.

В заключении автор делает предложения по внесению в действующее законодательство некоторых изменений. Так, по мнению автора, следует вернуться к положению пенитенциарного кодекса в части менее опасных виновных деяний против имущества, действовавшего до 15.03.2007 года. В предшествующие годы, согласно статистическим данным, наблюдалось общее медленное, но верное снижение показателей преступности против имущества. После ситуация вышла из под контроля. По мнению автора, с возвращением прежнего положения, у преступников отнимут возможность выбирать варианты осуществления преступных замыслов, установится порядок быстрого и неотвратимого применения наказания за преступления. Существует вероятность, что вместо выбора иного продолжения криминальной карьеры, часть преступников задумается о её прекращении.

Kirjandus

1. Aas, Krista; Aas, Norman; Hirvoja, Martin; Siitam, Kristel. Karistusõigus. Eriosa. Sisekaitseakadeemia, 2002.
2. Aimre, Ivar. Sotsioloogia. Sisekaitseakadeemia, 2005.
3. Akers, Ron. Rational Choice, Deterrence and Social Learning in Criminology: The Path not taken-Journal of Criminal Law and Criminology 1990, nr 81, p 653-676.
4. Antsmäe, Rando. Bagatelldeliktid Eesti karistusõiguses ja Saksa õigusteoorias- Juridica 2001, nr 7, lk 488-494.
5. Bachmann, Talis; Maruste, Rait. Õiguspsühholoogia alused. Tartu Ülikool, 1985.
6. Bachmann, Talis; Maruste, Rait. Psühholoogia alused. Tallinn, 2003.
7. Becker, Gary. Crime and Punishment: An Economic Approach- Journal of Political Economy 1968, nr 76(2), p 169-217.
8. Clarke, Ronald V.; Felson, Marcus. Routine activity and rational choice. Advances in criminological theory Vol.5. New Brunswick and London, 2004.
9. Cornish, Derek; Clarke, Ronald V. Understanding crime displacement: An application of rational choice theory- Criminology 1987, Vol.25, nr 4, p 933 – 947
10. Cook, Philip. The demand and supply of criminal opportunities-Crime and Justice 1986, Vol 7, p 1-27.
11. Hilborn, Jim. Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest. Justiitsministeerium. Tallinn, 2007.
12. Homans, George. Social behavior. Its Elementary Forms. Harcourt, Brace & World. New York, 1961.
13. Kaugia, Silvia. Õigus, Psühholoogia, Sotsioloogia. Õppematerjale III. Tartu, 2003.
14. Kudrjavitsev, Vladimir; Eminov, Vladimir. Kriminoloogia. Moskva, 2002.
15. Laine, Matti. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Eesti Riigikaitse Akadeemia, 1997.
16. Nagin, Daniel; Paternoster, Raymond. Enduring Individual Differences and Rational Choice Theories of Crime- Law & Society review 1993, nr 3, p 467-490.
17. Pirožkov, Viktor. Kriminaalnaja psihologija. Moskva, 2001.
18. Raska, Eduard. Kriminoloogia. Sissejuhatus ainesse. Tallinn, 2002.
19. Raska, Eduard. Kuritegu ja karistus. Kriminaalpoliitika võimalikke suundumusi. Eesti Riigikaitse Akadeemia toimetised (5), 1998.
20. Saar, Jüri. Kriminaalpsühholoogia. Tallinn, 2007.

21. Savtšenkova, Kristiina. Kriminaalmenetluse lõpetamine süü väiksuse ja avaliku huvi puudumise tõttu oportuuniteedi põhimõtte väljendusena. Magistritöö. Tartu Ülikooli õigusteaduskond, 2007.
22. Simpson, B. Rational choice theories. The Blackwell Encyclopedia of Sociology. Edited by George Ritzer, 2007.
23. Sootak, Jaan. Kriminaalpoliitika. Tallinn, 1997.
24. Sootak, Jaan. Karistusõiguse alused. Tallinn, 2003.
25. Sootak, Jaan; Pikamäe, Priit. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Juura, 2004.
26. Sootak, Jaan. Sanktsiooniõigus. Juura, 2007.
27. Tallinn täna. Teabekogumik. Linnamajanduse ameti linnaarengu osakond. Tallinn, 1996.
28. Tallinn arvudes. Tallinna linnavalitsuse teabekogumik. Tallinn, 2006.
29. Tšufarovski, Jüri. Juriditšeskaja psihologija. Pravo i zakon. Moskva, 1997.
30. Paimets, Villy. Varastele üle poole miljardi. - Äripäev, 24.01.2007, lk 3.
31. Wright, Richard A.; Decker, Scott. Criminal Expertise and Offender Decision-making: An experimental Study of the target Selection process in Residential Burglary- Journal of Research in Crime and Delinquency 1995, Vol. 32, p 39-53.
32. Wright, Richard A.; Miller, J. Mitchell. Encyclopedia of Criminology. Vol.1 Routledge. New York, 2005.
33. Autoriõiguse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku ja elektrituruseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Internetis kättesaadav:
http://eoigus.just.ee/?act=dok&subact=1&DOK_W=133043- 27. detsembril. 2007.
34. Seaduse eelnõu mittekooskõlastamine. Internetis kättesaadav:
http://eoigus.just.ee/?act=dok&subact=1&DOK_W=135138. - 27. detsembril. 2007.
35. Seletuskiri karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. Internetis kättesaadav:
http://roller.riigikogu.ee/orb.aw/class=site_search_content_grp_fs/action=showdoc&opp=roller/id=199/doc=e1180aa18230fc8e90f5a3e0fdab8da4/272074.html - 10. mail. 2008.
36. Silm, Siiri; Ahas, Rein. Linnaruumi funktsioonide ajalis-ruumiline jaotus Tallinna kesklinnas ja jalakäiguala. Tartu Ülikooli geograafia instituut. Internetis kättesaadav:
http://www.tlu.ee/konverents/2005esak/tekstid/Silm_Ahas.doc-02.aprilil.2008.
37. Riigikontrolli pressiteated. Kriminaalasju saab menetleda kiiremini ja

odavamalt. Internetis kättesaadav:

http://www.riigikontroll.ee/fake_index.php?lang=et&uri=%2Farhiiv_kiri.php%3Fnr%3D223 - 05. veebruaril. 2008.

Avaldamata allikad

38. Agarmaa, Marju; Liiv, Mari-Liis; Naaber, Jaan; Ploom, Tristan; Salla, Jako.
Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Kriminaalmenetluse otstarbekusest lõpetamise kohaldamine. 2006, Tallinn (Justiitsministeerium).
39. Kuritegevuse 9 kuu ülevaade. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. 2007, Tallinn (Justiitsministeerium).
40. Politsei infosüsteem POLIS.
41. Põhja Politseiprefektuuri väärtegade struktuur. Väärteod seaduste lõikes. Politseiamet, 2007 (Põhja Politseiprefektuuri interneti sisekeskkond).
42. Viiskümmend poevarast veetsid pühad arestimajas. Siseministeeriumi teade. 07. jaanuar. 2008, Tallinn (Eesti Politsei interneti keskkond).
43. Alaealiste poolt ja alaealiste suhtes toimepandud süütegude analüüs. Põhja Politseiprefektuur, 2007 (Põhja Politseiprefektuuri interneti sisekeskkond).
44. Alaealine linnas. Uurimistöö aruanne. Põhja Politseiprefektuur, 2007 (Põhja Politseiprefektuuri interneti sisekeskkond).

Õigusaktid

45. Karistusseadustik. Jõustunud 01.09.2002.a RT I 2001, 61, 364; 2006, 31, 234.
46. Karistusseadustiku rakendamise seadus. Jõustunud 01.09.2002.a RT I 2002, 56,350.
47. Karistusseadustiku ja selle muutmise seaduste muutmise seadus.
Jõustunud 15.03.2007.a RT I 2007, 13,69.
48. Kriminaalmenetluse seadustik. Jõustunud 01.07.2004.a RT I 2004, 46, 329; 54,387.
49. Kriminaalkodeks. Jõustunud 07.05.1992.a RT I 1992,20,287 ja 288
50. Vangistusseadus. Jõustunud 01.12.2000.a RT I 2000,58,376; 2006,63,466.

Kohtulahendid

Riigikohtu lahendid

51. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 6. veebruarist 2003.a nr. 3-1-1-9-03 Oleg Sumenkovi süüdistusajlas KrK § 15 lg 2 ja § 139 lg 2 p 2 järgi. RT III, 07.03.2003, 5,50.
52. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 13. märtsist 2003.a nr 3-1-1-31-03 Toomas Kantsi süüdistusajlas KrK § 143 lg 2 p 2 ja § 186 järgi. RT III, 07.04.2003, 9,89.
53. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 26. novembrist 2002.a nr 3-1-1-116-02 Igor Drobini süüdistusajlas KrK § 15 lg 2 ja § 139 lg 2 p 2 järgi. RT III, 17.12.2002, 35,379.

Lühendid

KarS – Karistusseadustik

KrK- Kriminaalkodeks

KarSRaS- Karistusseadustiku rakendamise seadus

KrMS- Kriminaalmenetluse seadustik

